

Édes Anyanyelvünk

2019. ÁPRILIS

41. ÉVF. 2. SZÁM

A TARTALOMBÓL:

Adamikné Jászó Anna:
A klasszikus magyar irodalom
olvasásának szükséges voltáról

Balogh Judit:
Szenvedő ige, passzív jelentés

Balázs Géza:
A Húsvét-sziget titkai

Kemény Gábor:
Szép magyar vers

H. Varga Márta:
Betetszikel, beimádomoz,
behűház és társaik

Máté László:
Kisebbségi Babilóniánk

Blankó Miklós:
Az anyanyelvet is tanulni kell

Grétsy László:
Búcsú Elekfi Lászlótól

És:
pontozó, rejtvény, rendezvények

Telcs Ede: Hüvelyk Matyi

30 év

Az Anyanyelvpolók Szövetsége 1989. április 8-án alakult meg. Az alapszabály szerinti célja: „A nyelv a közösség életében a legfontosabb összetartó erő. Ezért az Egyesület legfőbb hitvallása anyanyelvünk fennmaradásának és továbbélésének a szolgálata. Egyesületünk céljának és tevékenységének meghatározásában a nyelvelmélet felismeréseiből, a nyelvtudomány eredményeiből, a nyelv és társadalom összefüggéseiből indul ki. Nyelv és gondolkodás, nyelv és magatartás, nyelv és művelődés három lényeges összefüggés, melyek szem előtt tartása jelentős tényező szövetségünk mindennapi tevékenységében. A gondolkodás felgyorsulása és kiterjedése együtt jár a nyelv eszköz- és formavilágának gazdagodásával, differenciálódásával, s meghatározza a nyelv-művelés irányát, összetevőit; a tudat gazdagodása kihat a magatartás pallérozására;

készségének kiterjedése és finomodása együtt jár a nyelvi eszközök gyarapodásával, használatuk árnyalásával, a tudatba épülésük mélységével és tartósságával. Az Egyesületnek ezért az a törekvése, hogy soraiba tömörítse mindazokat, akik felelősséget éreznek nyelvünk, a magyar nyelv állapotáért, helyes és kulturált használatáért, közéleti szerepének és jogainak kiterjesztéséért. Együtt kíván működni minden olyan hazai és külföldi intézménnyel, szervezettel, közösséggel, amelyek tevékenységéhez az anyanyelvi kultúra terjesztése, a magatartáskultúra gyakorlata kapcsolódhat.”

Az egyesület ünnepi közgyűlése 2019. május 18-án szombaton 10.00 órakor lesz a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Ezen a napon nyitjuk meg az 53. magyar nyelv hetét is, melynek témája: A mai magyar költészet nyelve.

Telcs Ede (Baja, 1872. máj. 12. – Bp., 1948. júl. 18.) szobrász. Tanulmányait Bécsben végezte.

Első munkái magyar típusú életképek és portrék voltak. Később díszítő szobrokat mintázott nagyobb középületekre (Gresham-palota, Gellért fürdő, Széchenyi fürdő, Zeneakadémia) és síremlékeket (Munkácsy, Barabás) készített. Monumentális emléksobrai közül kiválik a kecskeméti Kossuth-szobor, a Kallós Edével közösen készített budapesti Vörösmarty-szobor, Alpár Ignác szobra a Városligetben, a Millenniumi emlékművön Szent László szobra. 1928-ban gyűjteményes kiállítást rendezett az Ernst Múzeumban. Számos plakettet is készített, úttörő szerepe volt a magyar éremművészet megteremtésében. Emlékkiállítására 1963-ban volt a Magyar Nemzeti Galériában.

Hüvelyk Matyi kalandos sorsú, bronzból készült eredeti szobrát 1933-ban a városmajori nagy játszótéren állították fel. A II. világháborúban találatot kapott, és javítás után, 1954-ben a Vidám Parkban helyezték el. 1981-ben kútszoborként újra visszakerült a Városmajorba, majd később innen színesfémtolvajok ellopták. 2007-ben, a Baján található bronz másolat alapján mészkből újra elkészítették a szobrot.

TARTALOM

Adamikné Jászó Anna: A klasszikus magyar irodalom olvasásának szükséges voltáról.	3
Balogh Judit: Szenvedő ige, passzív jelentés.	4
Balázs Géza: Miért érdekes? A Húsvét-sziget titkai (2).	5
Büky László: <i>Aki-e a sarkantyú meg a holografikus menyecske?</i>	6
Kemény Gábor: Szép magyar vers. Utassy József: Zúg Március.	7
Kulcsár István: Én kimondom	8
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Egy neves költő neve	8
H. Varga Márta: <i>Betetszikel, beimádomoz, behúház</i> és társaik	9
Sólyom Réka: Újabb <i>be</i> igekötős szavak	10
Kisebbségi Babilóniánk. Máté Lászlót kérdezi Balázs Géza	11
Nemesi Attila László: Hányféle <i>volna</i> van a magyarban?	12
Horváth László: <i>Alapból</i> beszélt nyelvi, de már irodalmi is	13
Blankó Miklós: Szó szót követ. Az anyanyelvet is tanulni kell	14
Grétsy László: Búcsú Elekfi Lászlótól	15
Kacsokovics-Reményi Andrea: Az Intézet etimológiai szótárai: két régebbi és a készülő új	16
Kemény Gábor: Lírai én a tárgyi és szellemi világban. Büky László tanulmánykötete Füst Milán költői nyelvéről	17
Blankó Miklós: A magyarok kedvenc italáról – másképpen	18
Balázs Géza: A nemzet legfőbb attribútuma az anyanyelv. Gál Sándor Nincs harmadik lehetőség című kötetéről	19
Hírek, tudósítások	20–21
Pontozó	22
Keresztretjtvény.	23
Új szavak, kifejezések (104.)	23
Minya Károly: www.manyszi.hu	24

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVAPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, szeptemberben és novemberben. Szakmai támogatók:

Magyar Nyelvtudományi Társaság,
MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Bizottság,
Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport

Kiadja: az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős kiadó: Juhász Judit

Felelős szerkesztő: Grétsy László

Szerkesztőség:

Balázs Géza balazs.geza@gmail.com,
Kemény Gábor kemeny.gabor2@yahoo.com,
Kovács Zsuzsanna (titkár)
kovacs.zsuzsanna@anyanyelvpolo.hu,
ea.szerkesztoseg@gmail.com

Szerkesztőbizottság:

Balázs Géza, Grétsy László, Heltainé

Nagy Erzsébet, Juhász Judit, Kemény Gábor

A szerkesztőség címe:

1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Honlap: www.anyanyelvpolo.hu
(vagy: www.anyanyelvpolo.hu)

A szerkesztőség csak a megrendelt íráskért fizet honoráriumot. Meg nem rendelt kéziratot nem őrünk meg, nem küldünk vissza.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.

Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.

E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztő: Könyvtárellátó Kht.

Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Tagdíj: 2000 Ft/év, tanulónak, nyugdíjasoknak: 1500 Ft/év.

Belépési nyilatkozat kérhető:

Anyanyelvpolók Szövetsége,

1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

az Emberi Erőforrások
Minisztériuma,

a Nemzeti Kulturális
Alap,

a Magyar Művészeti
Akadémia

segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)

ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: Opticult Bt.

Nyomás: mondAT Kft.

A klasszikus magyar irodalom olvasásának szükséges voltáról

Szörényi László 2014-es cikkéből idézek: „Olyan korban [élünk], amikor kéjjel irtják a költészetet az iskolai tananyagból, és még annak is örülhet az ember, ha az egyetemen olyan diákhöz jut, aki húszt oldalnál többet is el tud olvasni hetente.” (Magyar Nemzet, 2014. jún. 28.) Panasza, sajnos, igaz. Még elszomorítóbb ez a tény, ha tudjuk, hogy a magyar irodalom erősen közéleti, sőt nemzeti érzelmű.

Az érettségi vizsgaanyagból száműzött Jókai Mór így kezdi *Politikai divatok* című regényét: „Hiába mondják nekünk, válasszátok külön a magánéletet a közélettől; tudjatok érzelmesebb lenni, mint a német, praktikusak, mint az angol, elmések, mint a francia – költők azok, anélkül, hogy politizálnának. Írjatok úgy, hogy az elmondott mese ne legyen feltűnően magyar történet, tele a közélet lármájával; hogy tudja azt élvezni akármi nemzet szülőtte is, egyszerűen: ne írjatok mindig irányregényt. Nem lehet szót fogadnunk, lehetetlen az.”

Valóban, klasszikus irodalmunk – különösen a 19. századi – nemcsak magánéleti, hanem közéleti is. Éppen ezért a magyar irodalom tanítása: óraszámának, anyagának és az olvasmányoknak tantervi meghatározása közügy.

„Miért is, miért is, miért is?” – kérde négy-öt magyar, amikor összehajol. Miért is csökkentik folyamatosan a magyar irodalmat az iskolában? Miért hagyják ki a megmaradt anyagból a hazafias-gondolati műveket? Nincs ez ellentétben a nemzeti öntudat emelésének igényével, sőt kítűzött tantervi céljával?

Mi a helyzet az iskolában? Milyen a középiskolai irodalmi tanterv anyaga? Megszüntették az irodalomtörténetet. A tanterv elsőrangú és másodrangú szerzőket különböztet meg. Az elsőrangú szerzők mind költők: Petőfi, Arany, Ady, Babits, Kosztolányi, József Attila. Ők az „Életművek” fejléc alatt szerepeltek. Ez azt jelentette, hogy őket alaposan kellett tanítani, egész életpályájukat. De már talán nem is az egész életpályát? Ezért változtatták az „Életművek” minősítést 2017-ben „Kötelező”-re? Most a tervezetben ugyanis a „Kötelező” minősítést kapták.

A másodrangú szerzők választhatók, tőlük elegendő egy-két művet ismertetni, például Csokonaitól *A Reményhez*, *A tihanyi Ekhóhoz* és még egy vers; Vörösmartytól a *Szózat*, az *Előszó* és még egy-két lírai vers; Vajdától egy vers van előírva. A régi és a 18. századi irodalomból alig maradt valami, s a szelektálás elérte a 19. századi nagy irodalmat. Számos szerző kimarad. Állítólag ki akarják hagyni a *Bánk bánt*. (Az alsó tagozatos anyagból törölték Kisfaludy Károly versét, a *Szülőföldem szép határa* kezdetűt.) A

Magyartanárok Egyesületének elnöke profiltisztításról írt egy újságcikkben (Magyar Nemzet, 2016. június 24.). Sikert... ..

Mi a helyzet a három nagy klasszikussal? A három nagy klasszikust, Aranyt, Jókait és Gárdonyit sem kellőképpen tanítják az irodalomkönyvek. Arany János költészete egyoldalúan van bemutatva, életművének negyedét tartalmazzák az iskolai tankönyvek: kihagyták a hazafias lírát (a *Rendületlenül*, a *Magánybant*, a Széchenyi-ódát) és a *Buda halálát*. A humoros versek is kimaradtak. Jókai Mór életművéből csupán *Az arany ember* maradt meg, tehát kimaradt egész életpályája. Így Jókai stílusbeli gazdagsága sem kap hangsúlyt. Gárdonyi Géza pedig csak az *Egri csillagokkal* van jelen a tanmenetben (6. osztályban).

Vissza kellene állítani az irodalomtörténetet. Nem volna szabad kihagyni korukat meghatározó írókat, nem volna szabad választhatóvá tenni Vörösmartyt, Jókait, Móriczot és másokat. A hazafias, nemzetnevelő gondolatok kihagyása ellentétes a tanterv nemzetnevelő elveivel.

És a csattanó: 9. és 11. osztályban a tanterv az óraszámot 4-ről 3-ra csökkentette (olvasható a NAT-tervezetben, tehát heti 2 óra irodalom és 1 óra nyelvtan – ha megtartják). Heti 2 óra! És még egy: a tankönyv címlapján ez áll: *Irodalom 11. Miért nem Magyar irodalom?*

Zárásként idézzük Jókai szavait, hitvallását: „S hogy magyarul írok, azt nem azért teszem, mert nemzetem iránti kötelességem kényszerít, hogy hű hazafi legyek – hanem azért, mert én olyan szép, kifejezésekben gazdag, mondataiban tökéletes, a gondolatokhoz odataláló nyelvet nem ismerek, mint a magyar.” (*Életemből* I, 15; *A látható Isten*) És egy másik hasonló szöveget, szintén Jókaitól: „Óh, te édes szép magyar nyelvem! Te hangzatos, erőteljes dallama az érzéseknek! – De sok kárt tettél te már ennek a mi nemzetünknek azzal, hogy olyan szép vagy! – Szeretünk hangoztatni; gyönyörködünk benned, *beszélünk* hosszan és szépen – s aztán azt hisszük, hogy *tettünk* valamit. Seholy annyi kész szónok nem támad, mint a magyarok között.” (*Fráter György* I, 174)

A magyar kultúra napi ünnepeken, 2019. január 22-én tartott előadás teljes változata az E-nyelv Magazinban (www.e-nyelvmagazin.hu) olvasható. A rövidített verziót Blankó Miklós szerkesztette. (A szerk.)

A tanterv elsőrangú és másodrangú szerzőket különböztet meg.

Tájékoztató az Édes Anyanyelvünk terjesztéséről

Lapunkat a postán lehet előfizetni. Az Anyanyelvápolók Szövetségének (ASZ) tagjai a lapot a tagdíjuk rendezését követő második hónaptól kezdve a megadott címükön fóliázott formában megkapják a megjelenés napján. A szerkesztőség visszamenőlegesen nem tudja biztosítani a lapot. Az ASZ-tagdíjat átutalással kérjük rendezni az OTP-nél vezetett 11705008-20132015 sz. bankszámlán. A tagdíj 2000, illetve 1500 Ft/év (tanuló, nyugdíjas). A tagsággal, tagdíjfizetéssel, lapterjesztéssel kapcsolatos ügyekben az ASZ irodavezetője és az ÉA szerkesztőségi titkára illetékes: kovacs.zsuzsanna@anyanyelvapolo.hu. Cím: 1053 Bp., Károlyi u. 16.

Szenvedő ige, passzív jelentés

1. Az ige az egyik legfontosabb szófaj, hiszen az élet eseményeit, cselekvéseit (*jár, olvas, ír*), történéseit (*havaszik, fázik, elcsúszik*), állapotváltozásait (*megbetegszik, meggyógyul, felnő*) stb. fejezi ki. Mindig kapcsolódik hozzá igealany, ami az igei személyranggal meg is jelenik az igealapon.

A cselekvő és a cselekvés viszonya (valamint a cselekvés irányulása) alapján többféle igeajtót, ún. igenemet különböztetünk meg egymástól. Cselekvő igeről beszélünk akkor, ha a cselekvő alany szándékosan cselekszik (*ír, sétál, szánkózik*); műveltető igeről, amikor az igealany mással végezteti a cselekvést (*feleltet, megírat, kitakarítat*); visszaható igeről, ha az alany cselekvése visszahat a cselekvőre, önmagára (*mosakszik, fészülködik, borotválkozik*); mediális vagy ún. középigéről (létezés, történést kifejező igeről), amikor az igealany nem szándékosan cselekszik, hanem csupán megtörténik vele az esemény, az állapotváltozás (*megnő, elhervad, megfiatalodik*); illetve szenvedő igeről, amikor az igealany nem cselekszik, hanem csak elszenvedi valaki másnak a cselekvését, rajta megy végbe a folyamat (a feladat *elvégeztetik* a gyerek által, a ház *eladatik* a közvetítő által).

2. A magyarban a szenvedő ige cselekvő igéből hozható létre az *-at(ik)/-et(ik)/-tat(ik)/-tet(ik)* képző segítségével (az *-ik* a képzőben tulajdonképpen személyrag). Ezeknek az igeeknek a használata azonban manapság nagyon ritka.

„a *-tatik, -tetik* a magyarban nem használtatik”?

Néhány példa itt-ott, bizonyos szókapcsolatokban előfordul: a tárgyalás *fel-függesztetik*, az igazság *kimondatik*, a novella *fel-olvasatik*, valakinek valami *megadatik*, közhírré *tétetik*, a hír *kidoboltatik*, kémiatárnár *kerestetik*, *engedtetik meg nekünk*, *hallgattassék meg* a másik fél is, *dicseretessék* a Jézus Krisztus. De a mindennapi beszédben a passzív ige többnyire csak elvétve fordul elő.

Régebben a szenvedő igeik gyakoribbak voltak, egészen addig, amíg némelyek idegenszerűnek nem nyilvánították a használatukat, latinizmusnak, germanizmusnak minősítették őket, holott nem idegen hatásra keletkeztek, a szenvedő ige természetes belső fejleménye a nyelvünknek. Mivel a nyelvhelyességi hibáztatás miatt az iskolai nyelvtanok sem támogatták a használatukat, kigúnyolták, sőt tiltották a szenvedő ige alkalmazását: „a *-tatik, -tetik* a magyarban nem használtatik”, a nyelvhasználók lassan leszoktak róla, és így a passzív ige használata egyre inkább háttérbe szorult, mára pedig szinte el is tűnt a mindennapi nyelvből.

Ha a szenvedő ige ritkán is fordul elő, a belőle képzett származékokra gyakrabban lehet szükség. Sokan talán nem is gondolnák, hogy a következő szavak szenvedő ige továbbképzett változatai: *elragadtatás, fogadtatás, hányattatás, megbízatás; elhagyatott; (el van) ragadtatva*.

3. Függetlenül attól, hogy ki hogyan ítéli meg a szenvedő ige használatát, a passzív jelentés kifejezésére minden nyelvben szükség van. Hiszen nem mindig lehet vagy kell megnevezni, hogy pontosan ki végzi a cselekvést. Sokszor csak az esemény létrejötte a fontos. Lehet az alany ismeretlen, határozatlan (nem tudni, hogy ki a cselekvő), általános (mindenkire, bárkire vonatkozhat a cselekvés); illetve fontos lehet a személytelenségre való törekvés, utalás.

A nyelvhasználók leleményességének köszönhetően így többféle kifejezőmód is kialakult, ami a szenvedő ige nélkül a passzív jelentést közvetítheti. Lássunk erre az alábbiakban néhány példát!

A) Eredetileg az ikes ige is a szenvedő jelentés átadására jöttek létre, de mára már csak nyomokban őrzik eredeti szerepüket: úgy *hírlik, kiviláglik*, a tányér *eltörök, látszik, tetszik*.

B) Gyakran helyettesíti a szenvedő ige *a nyitva van, zárva van* típusú szerkezet, vagyis a létigés határozói igenes szókapcsolat. Olykor vita zajlik e kifejezés helyességét illetően. Az kétségtelen, hogy a szerkezet legáltalánosabb funkciója a passzív jelentés, többek között például az állapotjelölés: *meg van hívva, el van törve*; a befejezettség, eredmény jelzése: *ki van javítva, le van írva*; illetve a személytelenség kifejezése: *el van mosogatva, meg van terítve*. Ezekben a funkcióiban nem kifogásolható, nem magyartalan.

C) A cselekvő alany hiányára utalnak a következő igealakok (mediális ige), amelyek ugyancsak a passzív ige helyettesíthetők: az ajtó *becsukódik*, az ügy *elintéződik*, a tanév *befejeződik*, (a dolog) magától *értetődik*, az óra *folytatódik*, a hír *kitudódik*.

D) A cselekvés, történést létrejöttére utaló egyes képzett ige is hasonló szerepűek: a ház *felépül*, a feladat *elkészül*, a kés *elgöribül*, a zokni *kilyukad*, a ruha *elszakad*.

E) Személytelenségre utalnak a határozatlan, illetve általános alanyt kifejező többes szám 3. személyű ige is: a kaput este *bezárják*, a házat *eladták*, hogy *hívnak*?

F) Ugyancsak az általános alanyra, és így a személytelenségre utalhat az egyes szám 2. személy: Nyugtával *di-csérd* a napot!

G) Melléknévi igenév is alkalmas lehet a passzív funkció betöltésére: a ruha jól *mosható*, a zene mindenhol *hallható*, a színpad jól *látható*.

H) A fentiekben kívül érdemes még megemlíteni azokat a többszavas szerkezeteket, amelyeket terpeszkedő vagy terjedős kifejezéseknek hívnak, és amelyek szintén a passzív szerkezet helyettesítését szolgálják. Ezek a szószervek olyan körülírások, amelyek egy ragos főnévből és egy igéből állnak, de a jelentés, amit közvetítenek, egyetlen (a főnévből képzett) igével is megadható. Például: a boldogság *kifejezésre jut* (= kifejeződik), a dráma *befejezést nyer* (= befejeződik), az ügy *elintézését nyer* (= elintéződik), az ünnepség *kezdését veszi* (= megkezdődik), a kiállítás *megnyitásra kerül* (= megnyitják), a kérdés *megvitatásra kerül* (= megvitatják). A felsorolt szószervek jelentésének alapját a főnév adja, igejük segédigeszerű, általános jelentésű szó, az a rendeltetése, hogy a főnévvel jelölt cselekvést „igésítse”. Szokás ezeket a szerkezeteket „funkcióigés szerkezetek”-nek is nevezni, ahol az igésítő rész, az ún. funkcióige „az igehez hasonló helyzetbe hozza, azaz igésíti” a ragos főnevet. Ezek a szókapcsolatok passzív jelentésű, személytelen szerkezetek. Éppen ezért fordulhatnak elő gyakran a hivatalos nyelvben, a sajtónyelvben, az értekező prózában vagy a szaknyelvekben.

4. A beszélt nyelv, sőt az irodalom nyelve is gyakran él a passzív jelentés említett kifejezőeszközeivel. Befejezésül álljon itt Weöres Sándor egyik gyerekverse, amelyben megjelenik a passzív jelentés néhány formája.

Weöres Sándor: Tavaszköszöntő

Sándor napján <i>megszakad</i> a tél,	Már közhírré <i>szétdoboltatik</i> :
József napján <i>eltűnik</i> a szél,	Minden kislány férjhez <i>adatik</i> ,
Zsákban Benedek	Szókék legelébb,
Hoz majd meleget,	Aztán feketék,
Nincs több fázás, boldog, aki él.	Végül barnák és a maradék.

Balogh Judit

MIÉRT ÉRDEKES?

A Húsvét-sziget titkai (2)

Kulturális és nyelvi különfejlődés

A húsvét-szigeti kutatások fő ösztönzője Thor Heyerdahl norvég fölfedező és világbíró, aki makacsul ragaszkodott ahhoz az elképzeléséhez, hogy a Földnek van egy régebbi történelme is. Mai tudásunk szerint a Húsvét-szigetet nyugatról a polinéz teleptették be. Erős bizonyítékok jelzik a nyugati (óceániai, polinéz) hatást. Ám utalnak gyenge jelek keleti, az-az dél-amerikai (Peru felől jövő) hatásokra is.

A 20. század első felében a kolumbiai San Augustín közelében föltárt kőszobrok stílusa hasonlít egy kicsit a húsvét-szigetiekre (igaz, talán más polinéz kőszobrokéra is), éppen ezért a tájat elnevezték Dél-Amerika Húsvét-szigetének. De különbség is van: a húsvét-szigeti szobrok (887 db) arca merev, rezzenéstelen (egy írás szerint robotszerű), míg a San Augustín-i szobrok (328 db) változatosak, s közös jellemzőjük a vastag ajkak mögül előugró Drakula-fog.

Heyerdahl úgy gondolta, hogy a polinézeket megelőzték a Dél-Amerikából érkezők, de azután beolvasztották (leigázták?) őket a polinézek. Vagy még nagyobb csavarral: a polinézeket a fejlett perui tengerészek hozták (rabszolgának?) a Húsvét-szigetre. Minden valószínűség szerint nem így volt, az azonban nyilvánvaló, hogy a Földnek ez a legelzártabb jellegű területe (szigete) a kultúra és nyelvi különfejlődés leghosszabb ideig való példáját jelenti. 1000–1600 éven keresztül a húsvét-szigeti kultúrát vagy semmilyen külső hatás nem érte, vagy csak elenyésző. (Véletlenül odatévedt és visszamenni nem tudó hajó...)

A különfejlődésnek tragikus kimenetele lett: elpusztították az egykori édeni környezetet, a sziget által nyújtott természeti lehetőségeket elpazarolták, felélték, eljutottak a kipusztulás szélére. És menekülés nem volt, mert köröskörül csak a több ezer kilométeres óceán, hajót pedig – fák híján – már nem tudtak készíteni. A kipusztulást azután a fölfedezésük végezte be újfajta betegségekkel, valamint a maradék őslakosok rabszolgának elhurcolásával. Egy adat szerint a 19. század végén már csak 77 őslakó élt a szigeten. És maradt csaknem 1000 kőszobor (moai), 230 kőtálapzat (ahu), sziklarajzok (petroglifák), néhány kőház, barlang, valamint egy kései népszokás, a madárember-kultusz... A madárember kultusza talán annak a vágynak a kifejeződése, hogy kivágták az utolsó fát, eltűntek a madarak. Rachel Carson Néma tavasz című könyvének megrázó föltételezése: lesz egyszer egy tavasz, de nem lesz benne madárhang, talán őt is a Húsvét-sziget ihlette meg. Eltűntek a madarak, fák híján jó hajók sincsenek már, milyen jó lenne valahogy elszabadulni, éppenséggel elrepülni a szigetről... De foglyok vagyunk, nem lehet.

Ahu, moai, pukao

Rapa Nui szobrai tragikumot árasztanak. Eddig 887-et számláltak meg belőlük. Három stíluskorszakot mutatnak: görgetegfej; négyszögletes, emberforma oszlop; térdelő alak. Különböző magasságúak, súlyúak. Nincs köztük két teljesen egyforma alak. Merev, korall tekintetűek. Némelyiknek a szemét is restaurálták (korallból volt), szemgolyója a magasba néz. Magas rangú ősök, főnökök (síremlékei)? (Polinéziában a nagy, embert ábrázoló fa- és kőszobrok faragása másutt sem ismeretlen; a kolumbiai San Augustín szobrai is sírok – szarkofágok – fölött állnak.) Főleg férfiak, de nők is, sok esetben nem-

telenek (nem dönthető el a nemük). A tengerparti szobrok talapzaton (ahu) állnak – háttal a tengernek. 313 ahu van a szigeten, a kidolgozottabbak engem az inka építészetre emlékeztetnek. A szobrok tömzsik („törzsszobrok”): törzs-láb egybefolyik, kezük a törzs alá ér, némelyiknek talpa is kivehető. (A kezüket a hasukon tartó tömzsi szobrok emlékeztetnek leginkább a kolumbiai San Augustín sírszobraira. Nemcsak engem, Thor Heyerdahl is.) A parti szobrok többségének a fején vörös vulkáni kőzetből készült díszkorona (pukao), csekély elképzelésünk van, hogyan is teheték azokra a szobrokra, amelyeknek a felállítása is kétséges számunkra. A Ran Rakanu vulkánnál lévő kőbányában több száz félig kész-kész szobor várakozik, többnyire nem talapzaton, némelyik eldőlvé, földbe süppedve... Mintha a nagy szoborkészítést és -szállítást valami véletlen folytán egyszer csak abbahagyták volna. A Ran Rakanu vulkánnál lévő szobrok ellentétei a parton lévőknél: csontsovány, beesett arcuk kidolgozottabb, hosszú nyakuk van, és a test többi része (ha van) a föld alatt.

Irracionális halmozás

Örök kérdés, hogy a húsvét-szigetiek miért kezdték el faragni szobraikat, miért faragtak egyre többet és nagyobbakat, miért nem elégedtek meg néhányal és kisebbel. A „halmozás” talán valamilyen versenyre utal. Talán egymást akarták túllícitálni. Talán sok szabadidejük volt. Nem törődtek a szállítás nehézségeivel sem. A húsvét-szigetieknek nem állt rendelkezésére sem ló, sem más teherhordó állat, de még a kerék sem ismerték. Az ősi, Kolumbusz előtti Dél-Amerikában ugyanez volt a helyzet. A legnagyobb húsvét-szigeti kőszobor, a Paró, ma Ahu te Pita Kuránál található. 10 méter magas, 3,2 m széles, súlya 82 tonna.

Csak a koronája (pukaója) 12 tonna. Ő is eldőlvé, kétfelé törve fekszik, vörös pukaója elgurult. A szobrok ledöntése máig kérdés. Nem nagyon veszik figyelembe, hogy a moaik többsége háttal a tengernek, közvetlenül a tengerparton van, s például az 1960-as chilei földrengés után 8 m-es cunami keletkezett, amely a Húsvét-szigeten Tongariki 15, egyenként 30 tonnás kőszobrárt ledöntötte, összetörte, s volt, amelyiket 150 méterre el-sodorra. (A szobrok később helyreállították, ma ez a sziget legszebb szoborcsoportja.) És ilyen cunami nem lehetett korábban? Igaz, vannak szobrok a sziget belsejében is, és azok is le lettek döntve. A világ sok részén találok az irracionális halmozással. Ilyen a piramisok halmozása szinte mindenhol; a maja birodalomban egymás mellett sorakoznak a trópusi erdőben a templompiramisok, Burmában a bagani fennsíkon százával-ezrével a sztúpák... Az emberiség mindenhol egyforma.

A rapanuiak szájhagyománya

A Húsvét-szigetet 1722. április 5-én holland hajósok fedezték fel. De nem tudhatjuk, hogy korábban nem kerültek-e oda hajók. Az első tudományos leírás Cook kapitány 1774. évi látogatásához kapcsolódik. A 19. században perui kalandorok a szigetről ezernyi embert hurcoltak el rabszolgának, s csak nagyon kevesen kerültek vissza. A „felfedezőkkel” együtt érkező járványos betegségek pusztították a lakosságot, egy adat szerint, amikor a 19. század végén Chiléhez került a sziget, már alig 100 őslakó élt. A tudományos felfedezők, kutatók folyton vallatták a helybélieket: mik ezek a szobrok, kit ábrázoltak, hogy szállították (tőlük tudjuk, hogy „lábon billegteték”, de vajon tényleg?), s ajkukról jegyezték le a rapanui nyelvet, melyről nyelvészek megállapították, hogy időszámításunk kezdete után nem sokkal szakadt le a polinéz nyelvekről. Kész csoda, hogy ma is élnek született rapanuiak, s él a nyelvük is.

(További képek a szerző Facebook-oldalán. Az írás első része az ÉA februári, harmadik része a júniusi számában olvasható.)

Kép és szöveg: **Balázs Géza**

Aki-e a sarkantyú meg a holografikus menyecske?

Boldogult falusi tanerő koromban osztályfőnökként és rajvezetőként végeztem (áldásos?) tevékenységemet (minden osztály egy úttörőraj volt, az osztályfőnöknek egyúttal úttörőraj-vezetőnek is illett-kellett lennie). Az én gyerekeimnek is évről évre kellett (illetl) szerepelniük az úttörő-segítségemmel valamilyen előadással. Egyszer Luca-napkor az azon a vidéken szokásos kotyolást, máskor a regölést mutattuk be. Akkoriban – bő fél évszázada – nem is kellett nekem tanítani senkit semmire, a lurkók jobban ismerték a „Luca, Luca, kitty-kotty” szövegét és dallamát az összes ceremóniával együtt, mint én. Azt is tudták némi szülői segítséggel, miként kell beöltözni: gatyát húzni, bajuszt ragasztani, köcsögdudát készíteni és működtetni, láncos bottal ritmust adni. Valaki még csizmát is szerzett a nagyapjától, abban topogta a ritmust. Nem kellett elhúlni „[...] látva rettenetes pajzsát, / »És kit a csizmáján viselt, sarkantyúját.«”

Mondom mindezt azért, mert az irodalmat, a nyelvtant tanítva ezek a kisdíjak mind fejből mondták a Toldi előhangját, onnan van az iménti idézet, és az első énekét is. Nem tudom, ma ez hogyan megy, de az egyetemen szomorú tapasztalatom van e téren. Az is a tananyag apró része volt, hogy az „És kit a csizmáján viselt, sarkantyúját” kitétel egy régi történetből vette át Arany János, amelyik Ilosvai Selymes Péter vándorénekestől maradt ránk, emiatt tett Arany idézőjelet. Meg szoktam kérdezni a gyerkőcöket, hogy föl ismerik-e valamiből a kétszáznál több éves szöveg régiségét. Tizennégy évig tanítottam a Toldit (1974-ig), ez idő alatt majd mindig rá-rájött valaki, hogy a sarkantyúra nem szokás (a)ki szóval utalni. Ez a névmás itt egy tényleges tárgyra vonatkozik. A mai magyar nyelv rendszerre című akadémiai nyelvtan, amely 1961–1962-ben jelent meg, azt írja szintén Arany Jánost idézve, hogy archaikus vagy népies stílushangulatú ez a használat. Megjegyzem, hogy nebulóim beszédében mindig személyre vonatkozott az *aki*, a nyelvjárási jelleg jobbára csak hangtani elemekben volt beszédükben észlelhető. Mellesleg akkortájt éppen nem volt szokásban (nőknek sem) a csizmaviselet. A régiségből 1492-ből ismeretes első lejegyzése a *csizma* szónak, amely oszmán-török eredetre megy vissza. A magyar valamelyik déli szláv nyelvből vette át, az ilyen nyelvű népek előbb kerültek török iga alá, mint mi. Aztán a cseh, a lengyel, az ukrán már tőlünk vette át a szót, illetőleg a lábbeli-fajtát. Az ilyen átvételek akkor szoktak megtörténni, amikor az idegenek által használt tárgy, dolog vagy ismeretlen, vagy jobb minőségű volt. A tárggyal, dologgal együtt jött neve is a nyelvünkbe, és ugyanígy a másokéba. A csizmaviselet kapcsán több tucat szólás, illetőleg közmondás van a magyarban, de olyanról nem tudok, amelyben *aki* vonatkozó névmás lenne.

Azonban az utóbbi időben nap mint nap hallok olyan megnyilatkozásokat, amelyekben nem a szokásos ennek a névmásnak a használata. Rádióműsorokban beszélő szakértők, politológusok, vezető elemzők taglalnak többnyire figyelemre méltó eseményeket, politikai és egyéb ügyeket: „Ez a párt, *akinek* tagsága...”, „Ausztrália, *aki* jobban teljesít”, „A cég, *aki* most gyárat épít”, „A csapat, *aki* a mérkőzést nyerte”, „A tengeren veszteglő hajót, *akit* Hollandiában

jegyezték be” és így tovább. Ritkábban napilapokban, gyakrabban internetes fórumokon is találkozhatni efféle megoldással, vagyis hogy nem személyre vonatkozik az *aki* névmás. És nem archaizálás, régiesítés vagy egyéb stilusztás céljából használják. A Nyelvművelő kézikönyv, amelynek két hatalmas kötete mintegy összefoglalója a XX. század végi nyelvallapotnak, -használatnak, Tamási Árontól idéz olyan szövegdarabot – „A táblát, *aki* hibás volt, mégsem akartam ócsárolni” –, amelyikben tárgyra vonatkozik a névmás, ugyanitt olvasható Veres Pétertől: „[...] irigyeltem a nyulat, *aki* úgy tud futni, ahogy én soha.” Allatokra utalva a népnyelv igen gyakran járt így el. Annak idején Latinovits Zoltán emlékezetes volt *A kutya, akit Bozzi úrnak hívtak* című darabban, amelyet Békeffy István kisregényéből írtak. Már a cím felkeltette az érdeklődést, minthogy akkoriban a városi nyelvben legfőljebb kutyatulajdonosok „akizták” imádott ebeiket. A szépirodalom eredeti módon tudja az emberre és állatra egyaránt alkalmazni a névmást. Petőfi Sándor a *Pusztai találkozásban* így ír:

Hanem ott termett a puszták fia,
Ottan termett a puszták királya,
A haramja; egy nagyot kiálta,
S pisztolyt vett ki a nyeregkápából.
Azért áll a hintó és nem mozdul.
A haramja gyöngé sikoltást hall,
Azt gondolja, hogy talán madárdal,
És körülnéz és be a hintóba,
Hát ott van a madár, *aki* szóla;
Szép kis madár, gyönyörű menyecske.

Az *aki* első olvasatban a madárra vonatkozik, de rögtön utána megtudni, hogy ez a madár „gyönyörű menyecske”. – Egyébként állatokra az *amely* vonatkoztatása a köznyelvi norma, amint tárgyra és elvont dolgokra is ez. Eddigél a nyelv szokás az *amely* névmást kívánta meg mindenféle gyűjtőnévre vonatkoztatva, akkor is, ha a csoport személyekből állt, tehát a fentebbiek így lennének a szokásos alakításúak: „a párt, *amely*”, „Ausztrália, *amely*”, „a cég, *amely* épít”, „a csapat *amely*” és a többi.

A felmérések, a statisztikák mint a tudományos vizsgálat segítői tudnák csak biztossá tenni, hogy ez a fajta használat általánossá valóban van-e nyelvünkben. Azt mindenesetre megfigyelhetni, hogy a névmásnak ez a használata főképpen emberek csoportjára van vonatkoztatva, illetőleg olyan kifejezésekre, amelyek valamiképpen szintén embereket jelenthetnek. Az efféle, tehát metonimikus használat során szintén ott van az ’ember(ek)’ jelentés, mint a fentebbiek közül például az „Ausztrália, *aki*...” esetében is. (Tegyük hozzá: voltaképpen a kutyáiban is, „akit” Bozzi úrnak hívtak.)

Nemrégiben az egyik rádió nyelvi műsorában beszélgető szakember mondta, hogy őt nem zavarja az *aki* újabb megfigyelhető használata. A nyelv állandóan változik, nem ítélezhetünk fölötte, főként pedig a nyelvhasználók fölött nem.

Mindezzel szemben a napisajtóban olvasom, hogy egy japán férfiú „összeházasodott egy hologrammal”, az esetre – írják – egy film már korábban is példát adott. Abban „Mika, az ara ugyancsak egy számítógépes program, *amely* (*aki*?) egy urnaszerű üvegben hologramként jelenik meg férjeura számára.” Ebben az újságcikkben a szerző az *aki* (*amely*?) névmások használatával jelzi, no meg a zárójellel, kérdőjellel, hogy kérdéses: ember ez a menyecske vagy dolog.

Büky László

SZÉP MAGYAR VERS

Utassy József: Zúg Március

Utassy József (1941–2010) a magát Kilenceknek nevező költőcsoport tagjaként, a nevezetes *Elérhetetlen föld* antológia (1969) egyik szerzőjeként jelentkezett irodalmunkban, de már az antológia megjelenésének évében saját kötete is napvilágot látott *Tüzem, lobogóm!* címmel a Magvető Új termés sorozatában. A most tárgyalandó vers mind a két kötetben megtalálható, ez is jelzi fontosságát.

A Kilencek lírája a magyar költészetnek Petőfi, Nagy László és a fiatal Juhász Ferenc nevével jelezhető vonulatához kapcsolódik, vagyis közéleti érdeklődés és direkt kifejezőmód jellemzi, de érezhető rajta József Attila tárgyias-intellektuális modernségének hatása is. Nagy László az *Elérhetetlen föld* előszavában így mutatja be a kötet szerzőit: „Előjáróban fontos néhány szót ejteni társadalmi eredetükről. Verseikből kiderül, hogy szinte valamennyien kétkezi dolgozók gyermekei. Mint ilyenek, átérték és fölfogták szüleik létformáját, ismerik ténylegesen és eléggé a fizikai munkát, az őket körülvevő dolgokat, a természetet, az anyagi világot. Ez máris erénye költészetüknek. Valamennyien egyetemet végeztek, 23–27 évesek. Életkoruk s küldetésük szerint is kötelességük még magasabbra emelni mércéjüket.”

Utassy verse hét kétsoros, páros rímű versszakból áll. A sorok száma (14) a címmel együtt 15-öt tesz ki, ami március 15-ére utalhat (bár ez lehet véletlen is). A rímek mindegyike asszonánc (vagyis pusztán a magánhangzó azonosságán alapul), a költő láthatólag kerüli a tiszta, „csengő” rímeket. A rímelésnek ez a puritánsága, úgyszólván jelzésszerűsége éppen az utolsó versszakban, a költemény csúcspontján a legfeltűnőbb: *rázom*: – *Szabadságról!*

A vers fő motívuma, a *március* és az ezzel metonimikusan azonosított forradalmiság már a címben megjelenik. A tavasz első hónapja már Adynál is a forradalom jelképévé vált (*A márciusi Naphoz, A Tűz márciusa*). Mint hogyha itt is valami „Új, tavaszi sereg-szemle” készülődne: március szele nem gyöngye fuvallat, hanem zúg, mint a vihar. A hónapnév nagybetűs kezdése és ezzel jelképpé emelése szintén Adyra emlékeztet.

Utassy verse azonban főként Petőfi forradalmiságához kapcsolódik. Petőfi ébresztése valóságos toposz a 20. századi magyar irodalomban. Megint csak Adyra (*Petőfi nem alkuszik*) és Babitsra (*Petőfi koszorúja*) kell utalnunk. Ennek az ébresztésnek sajátosan ellenzéki jelleget ad az a körülmény, hogy a korabeli hivatalosság Petőfi-kultuszával szemben nyilvánul meg, amely kisajátította és ezzel meg is hamisította a nagy költő örökségét. Ady cikkében ez a szembenállás így fogalmazódik meg: „Petőfi nem alkudott, Petőfi nem alkuszik, s Petőfi a forradalomé volt.” Babitsnak a Petőfi-centenárium alkalmából írott versében pedig így: „Kelj, magyar ifjúság, tépd le a virágot, / melyet eszméinek ellensége rádob / emlékére – kőnek! [...] Kopersó tömlőcét aki elkerülte, / most hazug koszorúk

láncait ne tőrje / eleven emléké!” Ez utóbbi párhuzamra Vasy Géza is rámutat a hatvanéves Utassyt köszöntő esszéjében (Március zúg örökké. In: „Hol zsarnokság van”, Mundus Kiadó, 2001). Utassy azonban „nemcsak Petőfi sírját rázta, hanem próbálta az alvó nemzetet is felriasztani” (uo.), azaz kiközköztetni a „kádári konszolidáció” langyos köznapiságából, beletörődéséből. Kortársi emlékezőként (hiszen 1966 és 1971 között magam is a budapesti bölcsészkar hallgatója voltam) úgy ítélem meg, hogy a vers megjelenésének évében, egy évvel a párizsi diákkorradalom és a „prágai tavasz”, illetőleg annak – sajnos, magyar közreműködéssel történt – felszámolása után a hangulat (legalábbis az egyetemi ifjúság körében) nagyon is forradalmi, pontosabban forradalomváró volt. Ennek megfelelően Utassy verse nem csupán ösztönzője, hanem tükrözője is lehetett az akkori nyugalatlanságnak.

Petőfi életre keltése az első versszakban ezzel a bibliai idézettel történik: „Kelj föl és járj.” Ez a csodatévő felszólítás két helyen is előfordul az Újszövetségben. Máté evangéliumában Jézus ezekkel a szavakkal gyógyít meg egy gutaütött embert: „Kelj fel, vedd fel a te ágyadat, és erédj házaodhoz.” (Mt 9, 6) Az Apostolok cselekedeteiben Péter apostol – már Jézus mártírhalála és feltámadása után – ugyanezen a módon adja vissza egy nyomorék koldus testi épségét: „A Názáretbeli Jézus Krisztusnak nevében, mondom, kelj fel és járj.” (Ap. csel. 3, 6) Utassy a bibliai textust Petőfi életre keltésére, sírjából való felriasztására alkalmazza, de az idézet erre a célra is tökéletesen megfelel.

A folytatás a tavasz (de egy átvitt értelemmel telítődő tavasz) meteorológiai, egyben pszichológiai képét festi. A „Zúg Március” tagmondat a címet ismétli (másképpen fogalmazva: ez emelődik ki címmé). A „suhog a zászlós tűz a vérben” sor a *Tüzem, lobogóm!* kötetem két elemét foglalja magába. A „brong a kardlap” talán az ifjúságot fenyegető rendőri erőszak lehetőségére utal (kardlapozás), bár maga a kard természetesen a forradalmi harcnak is jelképe („Fényesebb a láncnál a kard”). A *brong* ige minden bizonnyal a költő alkotása, egyedül itt fordul elő a magyar költészetben (hapax legomenon). Talán a *bronz* főnév és a hangutánzó *kong, bong, dong* igék vegyítésével jött létre.

Nagyon fontos eszköze a versnek az intertextualitás, a szöveggöközés, vagyis a más irodalmi szövegekre való hivatkozás, utalás. A harmadik, negyedik és ötödik versszak Petőfinek *A XIX. század költői* című verséből idézi a „kánaáni boldogság” három alapfeltételét: *a bőség kosara, a jognak asztala, a szellem napvilága*. Ezek a követelmények a francia felvilágosodás és forradalom szellemében gyökereznek (Vasy Géza). De itt mind a három az ellenkezőjére fordul: „lopnak a bőség kosarából”, „a jognak asztalánál lopnak”, „a szellem napvilágát / roppantják ránk a hétszer gyávák”. Petőfi programja csak a szavak szintjén valósult meg, valójában meghamisították. Ezért kell a forradalom költőjét életre kelteni: „Talpra, Petőfi! Sírodat rázom: / szólj még egyszer a Szabadságról!” (A „Talpra, Petőfi!” felszólítás természetesen a *Nemzeti dal* első sorára utal.)

Ez a követelés napjainkban éppen olyan aktuális, mint 1847-ben (*A XIX. század költői* keletkezésének évében) vagy az 1960-as évek vége felé (amikor Utassy József a maga versét írta). Ez adja meg a *Zúg Március* idők felett álló érvényességét.

Kemény Gábor

Én kimondom

Hetvenöt éve jelent meg az író-újságíró Éri-Halász Imre Ki ne mondja! című könyve, amelyben a szerző az akkori nyelvhasználatban elterjedt közhelyek ellen próbálta felvenni a harcot. Hernádi Miklós hasonló témának szentelt Közhangszótára több kiadást is megért.

Nem szabad megfélekednünk arról, hogy az egy ideig szellemességnek is felfogható megjegyzés, „bemondás” előbb-utóbb elcsépeletté válik, a beszélők egy része (hogy mekkora hányada, azt meg sem merem becsülni) azonban nem veszi ezt észre, és nyakra-főre, már-már kötelezően használja. Éri-Halász jó példája erre, hogy ha valamiről (vagy kivált valakiről) elhangzik, hogy *leégett*, a beszélgetőpartner azonnal rávágja: *mint Gyöngyös*. A Heves megyei város jelentős része 1917-ben vált a tűzvész martalékkává. Amikor a Ki ne mondja! megjelent, ez az esemény még Magyarország-szerte élénken élt az emberek emlékezetében. Ma, bő száz esztendő elmúltával már talán csak a helyi város történetészek emlékeznek rá. Ennek megfelelően – sok más korabelivel egyetemben – ez a „szellemesség” is kikopott a lépten-nyomon használt közhelyek sorából.

A leégett Gyöngyös helyett azonban mindig teremnek újabb „gyöngyszemek”. Ha egy újságcikkben levélről, kivált ha hivatalos vagy nyilatkozat jellegű levélről van szó, a szerző ritkán bírja megállni, hogy címnek ne ezt adja: *X. Y. levelét megírta*. Ez nyilvánvalóan Arany János Mátyás anyja című versére utal (*Szilágyi Örsébet levelét megírta*). Szegény Arany!

Mit mond a mai – megkockáztatom: „nyelvtudatlan” – ember, ha olyan dologról beszél, amelyre valami egyéb mintegy rádupláz? *Az meg már csak hab a tortán*. Valaha talán ez is szellemes volt, de az idővel megkopott, elhasználódott. Szomorú, hogy nem sokan akadnak fenn rajta. És ha mégis, esetleg így kiáltanak: *Nem mondod?* Ezt a három szótogat a – főként a fiatalabb korosztályokhoz tartozó – hölgyek afféle kérdő hangsúllyal, valósággal lekottázhatóan adják elő, míg a férfiak inkább határozottan, mintegy tényt közlően vágják a beszélő arcába: *Nem mondod!* Beszélgetés során egy meglepő tény hallatán mind gyakrabban hangzik fel a kiáltás: *Vau!* Ezzel azonban nem a kutyaugatást akarják utánozni, hanem az angolból (pontosabban az angol szlengből) átvett *wow*-t.

Amikor pedig valakit tényleg meglep egy kérdés vagy kijelentés, és az illető időt akar nyerni, ezzel tér ki az azonnali válaszadás elől: *Ez egy jó kérdés*. Ezért mint újságíró kétszeresen is haragszom. Már bocsánatot kérek, de füttyülök rá, hogy az

interjúalany hogyan minősíti a kérdésemet. Vagy válaszoljon rá, vagy mondja meg, hogy nem kíván rá válaszolni. A legrosszabb esetben beszéljen mellé, de ne a kérdésem helyénvalóságát értékelje! Ennél csak azt érzem elviselhetetlenebbnek, amikor valaki egy tény közlését azzal vezeti be, hogy *azt ne tudja meg!* Ha az illető annyira nem akarja, hogy megtudjak valamit, akkor egyáltalán ne mondja! Ennyi.

Most veszem észre: az imént tulajdon magamat csaltam lépre. Tudniillik a filmforgatás szaknyelvéből immár a köznyelvbe is átszivárgott *ennyi* ugyancsak agyonhasznált divatszó. Talán nem egészen közhely, de azért tanácsosabb elkerülni.

Fellál a szőr a hátamon hogy „divatosan” fejezzem ki magamat, amikor azt hallom, hogy *a lényeg a lényeg*. Naná, hát mi más lenne a lényeg, mint a lényeg?! Nyelvérzékemet érzem vérgig sértve, amikor valamiről azt mondják, hogy *az egy dolog* (ráadásul sokszor a *dolog* szóra téve a hangsúlyt). Hiszen minden egy dolog. Tévedés ne essék, azt persze rendjén valónak érzem, ha azt hallom, hogy ami X-szel történt, az egy dolog, ám ami Y-nal, az már egy *másik* (dolog). De azt mondani, hogy az egy *dolog*, vagy azt, hogy az *egy dolog*, az két különböző dolog.

Az izé és a hogymondják méltó társa a *megmondom őszintén*. Tudniillik ezt a kettős töltelékszót is akkor illesztik a mondókájuk elé az emberek, amikor nem jut eszükbe az, amit valójában mondani akarnak, és e két szó elhangzása idején próbálják a memóriájukból előkaparni. Természetesen előfordulhat, hogy valaki olyan vallomással, ténnyel áll elő, amiről a saját, netán a köz érdekéből hallgatott. Akkor persze jogos ez a felvetés. Csakhogy némelyek néha még azt is őszintén mondják meg, hogy kétszer kettő négy.

Nagyon haragszom a divatos kötőszóként elburjázott *merthogy*-ra. Néha-néha persze lehet létjogosultsága, de az esetek nagy részében bátran mondhatnánk helyette (és még helyénvalóbb is lenne), hogy *mert*, *mivel*, *mivelhogy*, ám amióta – azt hiszem, elsősorban egy tv-interjúkat készítő riporternő szájából – minden harmadik-negyedik mondatban ezt halljuk, ha kell, ha nem, mi is merthogyozunk.

A jogászi bikkfanyelv torz szüleménye a többi között a *ha és amennyiben*... Ha ezt egy jogi szakértő mondja, hát Istenem! (Tőlük már azt is megszoktuk, hogy *nyolc paragrafus tizenegy bekezdés*.) De amikor egy jobb sorsra érdemes, tehetségesnek vélt riporter használja következetesen, akkor kikapcsolom a televíziót.

Ki ne mondja? De én bizony kerek percc kimondom: a közhely és a divatszó egy dolog. Merthogy ha csak mondjuk, az még okés, de ha írjuk is, az már hab a tortán. *Vau!* Ennyi.

Kulcsár István

Egy neves költő neve

Csengey Gusztáv neve országszerte ismert volt a szabadságharc után. A lengyel forradalom hősről, Kosciuskóról szóló „A fogoly lengyel” című versét idézték, szavalták lelkesen, mert az eltiport szabadságharcunkra gondoltak a politikai elnyomás szomorú éveiben.

Önéletrajzából ismertem meg nevének magyarzatát. Nagypapa a Győr megyei Réthi egyházközségének teológiát végzett prédikáló iskolamestere, Csengető István volt. Édesapja örökölte nagypapa nevét. Közbejött a család esetében egy birtokper. Középkori latin szövegű iratok alapján folyt a tárgyalás. Ezekben a család a *de Csenge* nevet viselte. A birtokper ugyan elvesztette a család, és az okirat már nem maradt meg, de a költő édesapja, három fiútestvérének beleegyezésével, Csengető nevüket Csengére változtatta. A költő így folytatja: „a latinul kifejezett névformát rosszul értelmezték, mert a »de Csenge« magyarul melléknévi alak, s annyit tesz, mint Csengeből való, tehát csengei származású

(Csenge, dunántúli kiejtés szerint Csöngé község Vas megyében).

Családunk eredeti neve tehát Csengei, régi ortográfiával: Csengey volt.

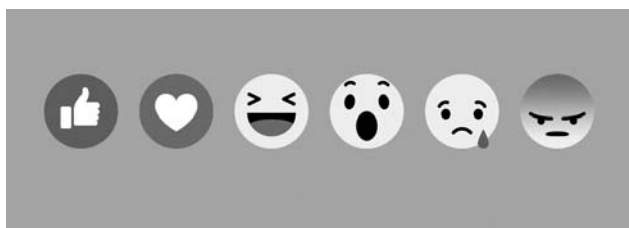
A névváltoztató testvéreknek tehát a Csengey nevet kellett volna fölvenniük. Ezért választottam én írói névül ezt a nevet, s ajánlottam öcsémnek s unokatestvéreimnek, Józsefnek és Istvánnak. Mind a hárman elfogadták ajánlatomat. Így lett Csengető István lévita rektor négy unokája Csengei, vagy amint ők y-nal írni kívánták: Csengey.

A Csengető nevet szívesen elfogadtam volna, mert eredeti, természetes és hangzatos is, de arra már visszamenni nem akartunk. A csonka Csenge név azonban egyikünknek sem kellett.”

Tehát Csengey Gusztáv neve a Csengetőből, a név tévesztéséből alakult.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

Betetszikel, beimádomoz, behűház és társaik

A virtuális beszélgetés (az internetes és az sms-es kommunikáció) ma már szinte elképzelhetetlen apró fejecskék, szimbólumok használata nélkül. Ezek a kis ikonok (közismert nevükön szmájlik, emotikonok vagy emojik) elsősorban érzelmi megnyilvánulásaink, pillanatnyi benyomásaink, aktuális hangulatunk vizuális kifejezői és közvetítői. Széles körű használatuk az új kommunikációs technika általánossá válásával következett be. Időközben az emotikonok száma megsokszorozódott: ma már több ezer létezik belőlük, minek köszönhetően már-már szavak nélkül is tudunk üzenetet küldeni partnereinknek, hiszen akár teljes szövegrészek is helyettesíthetők ezekkel a kis ábrákkal. Az emotikonok egyezményes jelek, jelentésük általános érvényű, egyetemesen értelmezhető bármely kultúrában, így dekódolásuk nem jelent különösebb nehézséget: a különféle karakterkombinációkban egyébként – elforgatva – emberi arcot fedezhetünk fel (a horizontális mosolygó fej pl. a kettőspont, a kötőjel és a zárójel karakterkombinációval hozható létre: ☺).

Életkortól függetlenül egyre többen és egyre gyakrabban élünk az érzelmkifejezés efféle módszereivel, mert úgy érezzük, hogy ezek a szimbólumok sokkal élettelibbé teszik a virtuális térben folytatott beszélgetéseket, praktikus lehetőséget kínálnak a kommunikáció színesebbé tételére. Leggyakrabban a szinkron kommunikáció (pl. csetelés) során alkalmazzuk őket annak érdekében, hogy aktuális érzelmi állapotunkat is érzékeltetni tudjuk az adott beszélgetésben. Valószínű, hogy az okostelefonok elterjedése is elősegítette az emotikonok széles körű használatát: az emberek általában nem szeretnek sokat gépelni a telefonjukon, a szmájlikkal gyorsabban ki tudják fejezni érzelmeiket. Az emotikonok által megvalósuló online testbeszéd az érzelmeik kifejezésének gazdag lehetőségét kínálja, mintegy pótolva, visszaadva a *face to face* kommunikáció közvetlenségét, természetességét. Ezek az írásjelek egyébként többé-kevésbé megfeleltethetők a valóságos kommunikációban használatos nonverbális jelzéseknek.

A Facebook 2016-ban a „like” (‘tetszik’) gomb mellett újabb érzelmgombot jelentetett meg: az „imádom”, a „vicces”, a „hűha”, a „szomorú” és a „dühítő” reakciógombokat, amelyekkel lehetőséget teremtettek az érzelmeik árnyaltabb kifejezésére a közösségi oldalon is. E gomboknak köszönhetően a felhasználók már nemcsak *lajkolhatják* (vagy ha tetszik: *tetszikelhetik*) a facebookos bejegyzéseket, hanem még pontos-

sabban is ki tudják fejezni érzelmeiket, meg tudják osztani reakcióikat az aktuális hírekre, bejegyzésekre vonatkozóan.

A Facebook-használó ezentúl – attól függően, milyen érzelmeiket vált ki belőle a közösségi hálózaton közzétett híradás – a következő cselekvéseket végezheti:

1. *(be)imádom-oz valamit* ‘az „imádom” hangulatjelre kattintva jelzi véleményét’,
2. *(be)vicces-el valamit* ‘a „vicces” hangulatjelre kattintva jelzi véleményét’,
3. *(be)hűhá-z valamit* ‘a „hűha” hangulatjelre kattintva jelzi véleményét’,
4. *(be)szomorú-z valamit* ‘a „szomorú” hangulatjelre kattintva jelzi véleményét’ vagy
5. *(be)dühítő-z valamit* ‘a „dühítő” hangulatjelre kattintva jelzi véleményét’.

Egy nyelvész számára mindez azért (is) érdekes, mert az ‘x hangulatjelre kattintva kifejezésre juttatja véleményét’ igei jelentést minden esetben a *-(V)z* vagy az *-(V)l* képző segítségével hozzuk létre. (A *V* a nyelvészetben a vokális hangot, a magánhangzót jelöli.) Ezek a képzők leggyakrabban főnévi alapszón fordulnak elő, pl. *autó-z(ik)*, *fuvoló-z(ik)*, *hamburger-ez(ik)* // *ebéd-el*, *talp-al*, *korbács-ol*, *nyar-al*. A *-(V)z* és *-(V)l* képzős új igeik bizonyára azért is furcsák és szokatlanok, mert alapszavuk egyik esetben sem főnév, hanem más szófajú tő (jóllehet az *imádom*, a *szomorú*, a *hűha* stb. jelentése ebben a kontextusban főnévi: *imádom* ‘imádom-gomb’, *szomorú* ‘szomorú-gomb’, *hűha* ‘hűha-gomb’), pl.

- ige: *beimádom-oz valamit*,
- melléknév: *bevicces-el valamit*, *beszomorú-z valamit*,
- melléknévi igenév: *bedühítő-z* valamit, illetve
- mondatszó: *behűhá-z* valamit.

A köznyelvben is találunk olyan *-(V)z* és *-(V)l* képzős igéket, amelyek szintén nem főnévi bázisból jönnek létre, hanem más tövekhez járulnak, pl.

- mellénevekhez, pl. *magyar-áz*, *tisztá-z* // *csúf-ol*, *henyé-l*, *helyes-el*, *fehér-lik*,
- határozószókhöz, pl. *idé-z*, *odá-z*, *újrá-z* // *hátrá-l*, *ismét-el*,
- névutókhöz, pl. *alá-z*, *elő-z*, *ellen-ez*, *nélkül-öz*,
- mondatszókhöz, pl. *igen-ez* / *igen-el*, *be/kitessék-el*,
- igékhez, pl. *láttam-oz*.

Mivel a fenti igei származékok mind régebbi képzések, ezért szokatlanságuk már nemigen tűnik fel.

A vizsgált igék egyébként jól beilleszthetők a nagyszámú *be* igekötős neologizmus közé, mégpedig abba a csoportba, amely megfelel a *be* igekötő rendszerbeli jelentéséből fakadó kapcsolódási lehetőségeknek, nevezetesen a ‘befelé, valaminek a határán belülre, belsejébe, közepébe’ irányjelítésnek (ti. az internetes közösségi oldal bent van).

A szmájlik szerintem is nagyon praktikus szimbólumok. Kétségtelen előnyük az érzések jelzése, gyors közvetítése, ám tartok (egy kicsit) attól, hogy az érzelmeik, hangulatok állandó grafikus megjelenítése idővel az írásos és a beszélt kommunikáció visszaszorulását, árnyaltságának csökkenését okozhatja.

H. Varga Márta

Újabb *be* igekötős szavak

A napisajtót olvasva sokszor találkozunk olyan *be* igekötős alakulatokkal – leggyakrabban igékkel, de belőlük képzett egyéb szófajú szavakkal is –, amelyeket újszerűnek, szokatlannak vagy akár helytelennek is érezhetünk.

Kisgyermek fejlődésével kapcsolatos cikkben jelent meg már 2014-ben a *bejósol* ige az alábbi kontextusban: „(...) a négyéves kor utáni teljesítményt már nem lehet az anya végzettsége alapján *bejósolni*” (divany.hu). Egy másik esetben, a totalcar.hu nevű, autókkel foglalkozó weboldalon az alábbi címet viselte egy cikk 2016-ban: „És akkor a Dacia *bekóstolta* a BMW i8-at”. Tavaly év végén pedig egy vásárló panaszkodott így az interneten: „A hab a tortán, ha még az a fránya kapu is *besípól*, amint egy tucát szatyorral a kezünkben próbálunk kilavírozni az üzletből” (www.eletforma.hu).

A *be* igekötős újdonságokban közös, hogy olyan ősi magyar igekötő található meg ezek előtt a szavak előtt, amelynek segítségével már hosszú ideje keletkeznek különféle aspektusú és akcióminőséget hordozó igék a magyar nyelvben.

J. Soltész Katalinnak Az ősi magyar igekötők című monográfiája a *be* igekötőnek hét funkcióját sorolja fel: 1) zárt tér belsejébe való irányulás, 2) „belsőségbe kerülés”, 3) térnek/felületnek a cselekvés eredményével való megtöltése, 4) perfekatív funkció, 5) az ún. törvénykezési igék, 6) évessel-ivással kapcsolatos igék, 7) „néhány olyan belső jelentésfejlődés útján létrejött ige, mely a *be* igekötővel mást jelent, mint igekötő nélkül”. A Strukturális magyar nyelvtanban pedig a

betippel, becsipog, bedrágul, betámad, beüzen, benéz

be igekötő következő funkciójáról olvashatunk: 1) irányjelentés, 2) teljesség, totalitás, 3) telítettség, szaturativitás.

Az „egy igekötő – sok funkció” jelenség korántsem új: a *be* igekötő változatos funkciókban jelenik meg a magyar nyelvben. Mégis miért érezzük gyakran, hogy új nyelvi jelenségről, neologizmusról van szó egy-egy, a fent említett példákhoz hasonló *be* igekötős alakulat esetében? A válasz valószínűleg az így keletkező alakulatok szemantikájában és stilisztikájában keresendő.

Az alábbiakban néhány további példát mutatok *be be* igekötős új szavakra, megkísérelve csoportosításukat szemantikájuk, illetve stilisztikai jellemzőik alapján.

A *be* igekötős új igék egy csoportja a szótőben megnevezett jövőbeli cselekvés, történés valóra válását erősíti fel. Ilyen a már említett *bejósol* ige, további példák pedig az alábbi mondatokban olvashatók: „(...) az ember jól gondolja meg, ha valamit *beigér* a gyermekeknek, mert aztán nem szabadul (...)” (<http://fengshuitrend.blog.hu>); „Mutass egy sikeres embert, és jó eséllyel *betippelheted*, hogy ő is rendszeresen korán kel” (<http://www.uzletresz.hu>). Ezeknek a mondatoknak az esetében az idő egyfajta „idővonalként” metaforizálódik a beszélő gondolkodásában. Ez a jelentés a szótőből (*igér, jósol, tippel*) következik. A közlő ezen az idővonalon jelöl ki egy pontot, amikor a cselekvés eredménye megvalósul. A pontos időmeghatározást erősítheti fel a *be* igekötő használata, amely az említett módon a teljességet, a cselekvés befejezettségét hangsúlyozza.

Egy másik típust képviselnek a *becsipog, bejelez, besípól, beüzen* típusú *be* igekötős újdonságok. Jelentésük gyakran valamilyen gép működéséhez kapcsolódik (*becsipog a radar, bejelez az autó ütközésjelzője, besípól a kapu*).

A *be* igekötő megjelenése itt a jeladásra, figyelmeztetésre vonatkozik; funkciója az, hogy nyomatékosítsa a hangadás, figyelmeztetés kezdetét, és felerősítse a *csipogás, jelzés, sípolás* szótővekkkel kifejezett folyamatot. Intenzitását más, nem hangadáshoz kapcsolódó igékben is kifejezhet a *be* igekötő: ez történik például a *bedrágul* esetében.

A *be* igekötős neologizmusoknak egy „régebbi” csoportját alkotják azok a testi-lelki fenyegetést kifejező igék, amelyekben a test vagy lélek mint tartály metaforizálódik. Ide tartoznak a régebbi *becélez, betámad, bevállal*, újabban pedig a *beüzen* (‘provokatív célzatú, kihívó üzenetet küld valakinek’ jelentésű) igék. Ezekről az igékről elmondható, hogy a szótő előtt hagyományosan vagy nem szerepelt korábban igekötő, vagy valamilyen más igekötővel (*el, meg*) szoktuk használni őket. Terjedésük gyorsaságára jellemző, hogy a *bevállal*ból már 10–12 éve melléknevet is képeztek a nyelvhasználók: internetes szövegek tanúsága szerint ha valakinek vagy valaminek a kinézete, viselkedése kellemetlen a környezete számára, az *bevállalhatatlannak* minősül.

Szintén a „tartály” jelenik meg a *benéz, bepróbál* és a *bevéd* igékben: ezeknél is meg kell említeni, hogy hagyományosan más (*el, meg*) igekötőkkel szoktuk használni őket. A *be* igekötő megjelenésével a tévedés gyorsaságát hangsúlyozza a közlő például az alábbi mondatban: „Olvasónk *benézte* a naptárat és azt hitte, már csütörtök déltől használható a négyes metró (...)” (index.hu). A siker bizonytalanságát érzékelteti a *bepróbál* ige sok esetben, például az alábbi mondatban: „Úgy tűnik, hogy Amerika *bepróbál* egy újabb animációs és élőszereplős részeket is tartalmazó hibridet (...)” (www.filmnews.hu). A *bevéd* esetében pedig egy személy vagy egy tárgy jelenik meg tartályként, amelyet meg kell védeni, például az alábbi mondatban: „Az EU *bevédté* az aszpártamot” (index.hu).

Jellemző a *be* igekötős neologizmusok egy csoportjára, hogy az internetet jelenítik meg metaforikusan, zárt térként. Aki vagy ami belép és tevékenykedik ebben a térben, annak a tevékenysége esetében a szótő előtt sok esetben megjelenik a *be* igekötő: erre láthatunk példákat a *befrissül, bekommentel, beszelfizi magát* igék esetében.

Vannak végül olyan új *be* igekötős igék, amelyek hapaxszerűek, gyakran ironikusan vagy gúnyosan használták az újságírói nyelvben. Jellemző ezekre, hogy szaturativitást, elmerülést, illetve totalitást, teljességet fejeznek ki. Ilyen példák a következők: *begótul* (‘goth stílust vesz fel’), *bedrágul* (‘Prágához hasonlít’), sőt *beputyinozik* (sic!). Utóbbi esetben arról szólt a hír, hogy egy felháborodott múzeumlátogató Putyin orosz elnökre hivatkozva állította Repin egy híres festményéről, hogy valótlán történelmi jelenetet ábrázol, ezért szétszaggatta a képet (index.hu). A cikk szerint elképzelhető, hogy a merénylő alkoholt is fogyasztott tette elkövetése előtt, így a cikkben szereplő *beputyinozva* igenév utal egyrészt a *bevodkázva* alakulatra (vö. a *be* igekötő évessel-ivással kapcsolatos funkciójával), másrészt arra, hogy Putyin véleménye is szerepet játszhatott a tett elkövetésében, vagyis egy nagyon komplex lelkiállapotot jelenít meg az igekötős ige ebben a szituációban.

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy napjaink magyar nyelv-használatában sok példát találunk *be* igekötős igékre olyan esetekben is, ahol korábban nem használtunk igekötőt vagy más igekötőt használtunk. Ezek az új alakulatok a régebbiekkal együtt élnek, nap mint nap megjelennek, és jelentésükben, stílusukban sok esetben pontosítják vagy éppen jellegzetessé teszik a szótőben megnevezett cselekvést vagy történést.

Sólyom Réka

Kisebbségi Babilóniánk

Máté Lászlót kérdezi Balázs Géza

Máté László (Kassa) korábbi kulturális diplomata, tanár írásában, előadásában sokszor foglalkozik a szlovákiai magyarság sorsával, s különös tisztelettel ápolja Fábry Zoltán emlékét. Mivel, mint írja: ebből a száz évből „háromnegyed századot megéltem”, nyilván tágabb összefüggésekben látja a szlovákiai magyarság helyzetét.

Kezdjük a megnevezéssel: szlovákiai (esetleg szlovenszkói vagy felvidéki) magyarság?

Fábry Zoltánnal, nyelvünk stózi őrőjével valljuk, hogy a névadás, a megnevezés mindig fundamentális kérdés. A nemzetközi normák azt mondják, hogy minden kisebbségnek joga van megválasztani saját megnevezését, ami a „klasszikus” európai kisebbségek esetében (katalánok, baszkok, bretonok) egyszerű képlet, de mifelénk ennél bonyolultabb a helyzet, mert a kérdésben szereplő megnevezéseket még szaporíthatnám is: *felföldi, csehszlovákiai*... Jómagam, ha itteni dolgokról van szó, akkor a középkorban és az újkorban történt eseményeket egészen a XIX. századig *felföldinek* nevezem. Az első világháborút követő időszakokban: *csehszlovákiai, szlovenszkói, szlovákiai*, esetleg *felvidéki* a jelző. Fábry Zoltán szerint *szlovenszkói*. Jó lenne elkerülni azt a visszavetített történelemszemléletet, ami a szlovákoknál gyakori, hogy az itteni történelmi eseményeket Szlovákia területén megtörtént eseményként taglalják, például egy nemzetközi történetes konferencia szerint Kassán a rozsonyi csata (1312) Szlovákia (!) területén zajlott, nem pedig a Magyar Királyságban. A *felvidéki* megnevezés politikai felhangot hordoz; a szlovákoknál pedig nacionalizmust, sőt irredentizmust! Aki *felvidékizik*, az nemzeti, aki nem teszi, az mintha kozmopolita és ellenség lenne. Ha éjjel-nappal *felvidékizünk*, nem váltjuk meg az itteni magyar nemzeti közösséget, annak az útja sokkal bonyolultabb, göröngyösebb. S nem elhanyagolható az sem, hogy nemzetközi kapcsolatokban, dokumentumokban hogyan neveznek bennünket. Vagyis: számomra a *felföldi, csehszlovákiai, szlovenszkói, szlovákiai*, netán: *felvidéki* egyaránt elfogadható, ha történelmi és alkalmas szövegekben használjuk!

Tényleg előfordul, hogy a magyarországi magyarok „leszlovákozzák” a magyarul beszélő szlovákiai magyarokat?

Engem nem szlovákoztak le, hanem „lenceszkóztak”. Talán a gépkocsikon korábban használt CS alapján. Hát igen: gyakran beszélünk arról, hogy az előbbi rendszer mennyire mellőzte és szinte tabutémaként kezelte a határon túli magyarokat. De voltak azért kivételek is, nem is kevés. Különösen a hetvenes-nyolcvanas években, amikor a Csemadok Nyári Művelődési Táborában egyre több magyarországi résztvevő is megjelent, például olyan emblemikus alakja a határon túli magyar irodalom és közösségek megismerésének és támogatásának, mint Czine Mihály irodalomtörténész, aki már akkor rászolgált a határon túli magyarok nagykövete címre.

Nyelvpolitikai, nyelvstratégiai szempontból melyek voltak az elmúlt 100 év legjelentősebb eseményei (pozitív és negatív értelemben)?

Száz évvel ezelőtt, az első világháború befejezésével érte nemzetünket a legnagyobb trauma, ekkor kerültek idegen fennhatóság alá a magyarok milliói, amit Trianon később véglegesített. A huszadik századi magyar nyelvpolitikát és nyelvstratégiát bizonyos determináltság jellemezte, ami a két háború közötti időszakban és a második világháborút követően is folytatódott. A magyar nyelvpolitika legnagyobb vívmányának az egységes magyar nemzet deklarálását tartom, amely alkotmányos szinten tette egyenjogúvá a határon túli magyarokat az anyaországiakkal. Vannak még kuvikoló hangok, amelyek a

határon túliak elleni fellépésben keresnek mankókat, nem tudatosítva, hogy a kisebbségbe került magyarok a valamikori magyar kormányok szerencsétlen döntései folytán jutottak az országhatár másik oldalára, ezért minden magyar kormányzat erkölcsi kötelessége őket segíteni és támogatni! Ha a támogatásokról beszélünk, különösen az anyagi támogatásokról, akkor ez valóban érzékeny dolog. Már a két háború között is gyakori téma volt a „guruló pengők” kérdése, amikor a budapesti kormányzat a magához közel álló pártokat és egyesületeket támogatta. Jelenleg ha nem is guruló forintokról, inkább etnobilizisről esik szó, aminek jelzésértéke van, és szükséges,

hogy a döntéshozókat nagyobb objektivitásra és felelősségre sarkallja. Mert káros az a törekvés, ha az odaíteli politika igyekszik a maga képeire formálni az itteni közéletet, szeretem és nem szeretem szerint osztályozni személyeket, intézményeket, szervezeteket. Döntő fontosságú, hogy a támogatások intézmények, szervezetek, közösségek támogatására legyenek odaítelve. Személy szerint elhibázottnak tartom az iskolai beiratkozási programot, mert a támogatást az iskoláknak és nem a szülőknek kellene adni, ahogy ezt valamikor a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségében elfogadtuk.

A magyar nyelv szempontjából mikor cselekedett helyesen, hasznosan és mikor károsan a helyi politika, értelmiség?

Kisebbségi közösségi életünk önvizsgálatához segítségül szolgálhat Fábry Zoltán élete és munkássága. Kisebbségi Babilóniánk

száz évvel ezelőtt kezdődött, 1918 őszén. Akkor senki sem gondolta, hogy ez akár száz évre is szólhat (és annál többre is). Kisebbségi sorsunk legmélyebb bugyrai az 1945–48-as évek, „a hontalanság éve” (Janics Kálmán); legreménykeltőbbek – a mi generációnk számára – az ötven évvel ezelőtt történtek: 1968, a prágai tavasz eseményei, amikor minket is megkérdeztek, hogy mit szeretnénk, és akkor kezdtünk büszkeséggel tekinteni Csehszlovákiára. Vezetőink, Dobos László, dr. Szabó Rezső, Tolvaj Bertalan és mások fontos tisztségekbe kerültek, legtöbb gyerek járt magyar iskolába (általános és középiskolába összesen: százezer!), Kassára magyar színház került, a jelenlegi Thália Színház, és a parlament elfogadta a 144/68-as nemzetiségi törvényt, ami a mai napig helyzetünk rendezésének egyedüli alkotmányos dokumentuma. Igaz, meghamisították, kevés valósult meg belőle, de a tény az tény marad, mert ehhez hasonló dokumentum a mai napig még a tárgyalóasztalra sem került! A 89-es rendszerváltásra nagy reményekkel tekintett az itteni magyar közösség. Beindult az autonóm kisebbségi politika, civil és szakmai szervezetek alakultak, lapok, folyóiratok indultak, többek között Kassán is amolyan kalapozásból a Keleti Napló. Kisebbségi pártból rövid idő alatt lett három (majd több is), és elindult az egymásnak feszülés, ami magával hozta a közösségek megosztottságát, és ez – sajnos – a mai napig tart. A döbbenet pedig: az utóbbi két népszámlálás (2001, 2011) 20 százalékkal csökkent a magyarok száma Szlovákiában, és már a lélektani ötszázezer alá került! Ez is felveti annak szükségességét, hogy többet beszéljünk a kétnyelvűségről és a kettős identitásról. A szlovák többség keveset tud a magyar kisebbségről, tarol a kisebbséggel szembe „hejszlovák” sovinizmus: aki Szlovákiában él és születik, az szlovák (!). A helyzet a mi hibánk is, mert alig van itthoni magyar–szlovák kulturális dialógus. Emlékszem, hogy a hetvenes években a Fábry Napokon a szlovák irodalom olyan jeles képviselői voltak jelen, mint Emil Boleslav Lukáč, Vojtech Kondrát, Karol Wlachovský és mások. Az emlékezők legtöbbet emlegetik a felejthetetlen Emil bácsit, aki lobogva szavalt Ady-verseket a kassai Thália Színházban – magyarul. Még egy többségi vélemény rólunk: a velünk szimpatizáló szlovákok bennünket egy összetartó-fegyelmzett közösségnek tartanak.

A teljes interjú az E-NYÉK (elektronikus) folyóiratban olvasható: www.mnyknt.hu.

Hányféle *volna* van a magyarban?

A Magyar grammatika (2000/2017; rövidítve: MGr.) című egyetemi tankönyv szófaji rendszerezésének egyik érdekessége a segédigék és származékaik újszerű tárgyalása a „viszonyszók” osztályán belül. A viszonzókat az jellemzi, hogy önállóan nem lehetnek mondatrészek (értsd: állítmány, alany, tárgy, határozó, jelző), általában nem toldalékolhatók, és jelentésük vagy viszonyjelentés, vagy kommunikációs-pragmatikai jelentés. Ami a toldalékolhatatlanságot illeti, a segédigék éppen kivételek ez alól (l. a megfogalmazást: „általában” nem toldalékolhatók), „viszonyjelentésük” pedig abban áll, hogy ki tudja fejteni az ige grammatikai kategóriáit: az időt, a módot, a számot és a személyt. A segédigék „származékai”, a segédszók nem ragozhatók úgy, mint a segédigék (van, hogy semmilyen toldalékot nem vehetnek föl), de alakjuk és funkciójuk nyilvánvaló rokonságot mutat a segédigékével. Ha a segédigét igenévképpzel tudjuk ellátni, akkor segédigenév hozható létre belőle (egy másik szófaji kategória az ige és az igenév mintájára, szintén viszonzó).

Kétféle segédigét/segédszót különböztethetünk meg – mondja a tankönyv. Az egyik típus „mondatrészeremtő”, a másik „szóalakteremtő”. A mondatrészeremtők (más néven: kopulák) az összetett állítmány névszói részét egészítik ki, hogy együtt betölthessék az állítmányi szerepet, vagy valamilyen mondatrészváltásban működnek közre, mint a *való* és a *volta*. (A nem toldalékolható, melléknévi igenévi jellegű *való* segédszó egy ragos főnévvel alkot összetett jelzöt – pl. *a boldogságról való elmélkedés* –, míg a toldalékolható, főnévi jellegű *volta* egy főnévvel vagy melléknévvvel közösen összetett alany, összetett tárgy és összetett határozó is lehet – pl. *az ügy kényes voltára tekintettel* – attól függően, milyen esetragot vesz magára). A szóalakteremtő segédigék/segédszavak összetett szóalakokat formálnak, amelyekben az ige fönt említett grammatikai kategóriáit fejezik ki. Szóalakteremtő segédige a *fog* (*esni fog* stb.), szóalakteremtő igei segédszó a *volna* – szögezi le a MGr. Azért nem segédige, mert alakja merev (nincs személyragozása), valamely személyragozott, múlt idejű igéhez kapcsolódik, hogy a feltételes módot (és csakis azt) kifejezze (pl. *jöttem volna*), tudniillik az ige csak egyetlen testes jelet enged meg magán egy egyszerű szóalakban: vagy az időt (*jöttem*), vagy a módot (*jönnék*). Ha az idő és a mód kategóriájának is jelöltnek kell lennie, tehát az ige egyszerre múlt idejű és feltételes módú, akkor a múlt idő jele marad meg az ige után, a feltételes mód „kiszorul”, bár a *volna* szorosan tapad az igehez, nem ékelődhet közéjük az *is*-en kívül semmi (az *-e* kérdő partikula sem, legalábbis a magyar standard nyelvvaltozatában). A *volna* tehát afféle szóvá vált morféma.

Mielőtt azonban az rögzülne a magyar szakos egyetemisták fejében (és bárki máséban), hogy a *volna* a főntiek szerint szóalakteremtő igei segédszó, tegyük gyorsan hozzá az

elmondottakhoz, hogy valójában négyféle *volna* létezik nyelvünkben, ha elfogadjuk a MGr. felosztását. Nézzük is sorban őket külön számozva és egy-egy – remélhetőleg ismerősen csengő – példával megvilágítva:

*volna*₁: igealak, a létige feltételes módban

„Ha *volna* még *időm*, hazudhatnék neked...”

*volna*₂: szóalakteremtő igei segédszó

„Az első pillanatban *megmondhattad volna, szólhatnál volna*, ne kezdjük el...”

*volna*₃: mondatrészeremtő segédige feltételes módban

„Virágok közt veled lenni / Tudom, *szép volna*, kedvesem...”

*volna*₄: mondatrészeremtő segédige segédszava

„Kossuth Lajos nem *lett volna*₂ / Katona sem *lettem volna*₄...”

Láthatjuk, hogy a MGr. a *volna*₂-ről beszél (a Nyelvművelő kézikönyvtár a *volna*₃-ról is). Ez a *volna*₂ tényleg ragozhatatlan, alakilag merev, akárcsak a *volna*₄. Nem így a *volna*₁ és a *volna*₃, amelyek fölcserélhetők a *lenné*-vel. A *volna*₁ nem igényel különösebb kommentárt. A *volna*₃ példája azt szemlélteti, hogy a *szép* melléknév csak úgy tud állítmány lenni, ha vesz maga mellé egy segédigét, még ha ez a jelen idő, kijelentő mód, egyes szám és harmadik személy kombinációban nem is testesül meg. Itt viszont nem kijelentő, hanem feltételes módú az állítmányunk, ezt pedig a *van* mondatrészeremtő segédigéből előállított *volna* alak tudja jelölni. A *volna*₄ az az eset, amikor a mondatrészeremtő segédigénket egyszerre kellene múlt időbe és feltételes módba tenni. Ám ez, mint már tudjuk, nem lehetséges, ezért a múlt idejű segédigének szüksége van egy segédszóra, ahogy a múlt idejű igéknek is, ha feltételes módba tennék őket (l. *volna*₂). A *volna*₂ mintájára neveztem el a *volna*₄-et „segédszó”-nak. Vegyük észre, hogy a Kossuth-nótából idézett példánkban két egyformának látszó, mégis különböző *volna* fordul elő. Az elsőnél létigei állítmányból kell kiindulnunk (*Kossuth Lajos van/volt/lesz*), így az *e* mellett megjelenő *volna* szóalakteremtő segédszó (*volna*₂). A másodiknál ellenben a *katona* névszói állítmányból, amelyhez múlt (és jövő) időben szükség van a segédigére (*Katona volt/lesz*), és ha ehhez a feltételes módnak is társulnia kell, akkor a segédigének lesz szüksége a *volna*₄ segédszóra.

Böven *volna*₁ persze még hozzáfűznievaló mind a *volna* (és a *lenne*) használatához, mind a magyar segédigék/segédszók általános kérdéseire, de ha túlságosan hosszúra nyúlt *volna*₂ a fejtegetés, a kedves olvasó most talán *mérges volna*₃, amit *hiba lett volna*₄ megkockáztatni.

Nemesi Attila László

A szerző a Pázmány Péter Katolikus Egyetem docense. (A szerk.)

1%

Kérjük kedves olvasóinkat és tagtársainkat, hogy 2018. évi személyi jövedelemadójuk bevallásakor az 1% kapcsán rendelkezzenek az Anyanyelvpolók Szövetsége javára.

1%

Adószámunk: 19663155-1-41. Köszönjük!

Alapból beszélt nyelvi, de már irodalmi is

Az *alapból* határozószóval néhány évvel ezelőtt két cikkben is foglalkoztam az Édes Anyanyelvünkben (2015/4: 12, 2016/5: 14). Megállapítottam, hogy 'eleve' jelentésben és azzal rokon jelentésárnyalatokban él. Főleg a fiatalabb nemzedékek alkalmazzák, de korosztályi térhódításának is vannak jelei. Valószínűleg az 1990-es években született, és a számítástechnika világából terjedhetett át az élet más területeire.

Jellemzően a beszélt nyelv eleme. Első cikkemben azt állíthattam róla, hogy internetes csevegéseken, fórumokon kívül még sohasem láttam leírva. Terjedésében jelekent, a szépirodalmi használat felé tett lépésként értékelhettem azonban azt, hogy felbukkant a Barátok közt című tévésorozatban. Második cikkemben pedig – a Nagyszótár egyik alapforrásaként szolgáló elektronikus szöveggyűjtemény bővülésének köszönhetően – arról adhattam hírt, hogy már írott nyelvi adataim is vannak: igaz, az egyik egy beszélgetéskötetből (2006), a másik viszont Varró Dánielnek a Nyelvművelés című verséből (2007). Ráadásul a Barátok köztből való példák is jócskán gyarapodtak. És akadt példa más sorozatban is: az Időfutár című ifjúsági rádiójátékban, amelyből regénysorozat is készült. (A hangjátékot maguk a szerzők dolgozták át regénnyé: Gimesi Dóra, Jeli Viktória, Tasnádi István és Vészits Andrea.)

Így érkezünk meg mostani írásom témájához. Kiderült ugyanis, hogy az Időfutáron kívül más olyan ifjúsági regénysorozatok is megjelentek a 2010-es évek első felében, amelyekben vannak adatok az *alapból* használatára: Leiner Laurától a Szent Johanna gimni, Maros Editől pedig a Hűvösvölgyi sulí. Nem a határozószót keresve vettem őket a kezembe, hanem könnyű olvasmányra, kikapcsolódásra vágyva. Olvasás közben azonban természetesen nyelvhasználati érdekességeik is felkeltették a figyelmemet. Így tapasztalhattam más jelenségek mellett azt is, hogy az *alapból* kétségtelenül bekerült a szépirodalom nyelvébe, legalábbis az ifjúságiéba. Rögtön hozzá kell tennem viszont azt, hogy a szóban forgó sorozatok szerzői tudatosan és jól láthatóan törekszenek arra, hogy a regényszöveg közelítsen a tizenévesek mindennapi beszélt nyelvéhez. Ehhez alapvető eszközök az, hogy a regényeket naplóként, egy-egy gimnazista lány egyes szám első személyű elbeszélésében olvashatjuk. Ráadásul a naplóról hősnők nemcsak a saját gondolataikat, érzéseiket tárják elénk, hanem mindennapi életük rengeteg beszélgetését is felidézik. Ez a regényforma – és persze a várható olvasói kör – szinte kényszeríti az írókat a beszélt nyelv hiteles megjelenítésére.

Mielőtt rátérnék arra, hogyan szerepel az *alapból* a „gimis” regényekben, röviden visszakanyarodom az Időfutárhoz. A regényváltozatban két példát találtam a határozószóra. Az egyiket már 2016-os cikkemben is idéztem a rádiójátékból: „Az öregasszony *alapból* is halál idegesítő, de most extrán durva volt”; jelentése: 'eleve, rendes körülmények között'. A másik, csak a regényben szereplő adat: „Bulcsú úgy döntött, először ellenőrzi rajta [ti. a fűreglyuktelefonon] az egyszerűbb funkciókat. *Alapból* a netet”, vagyis 'először, első lépésként'.

Leiner Laura regénysorozatában kilenc adatra bukkan-tam, Maros Editében pedig huszonháromra. A jelentések, jelentésárnyalatok szerint rendezve mutatok be közülük példákat.

Maros Editnél az a leggyakoribb jelentésárnyalat, amely az Időfutárból idézett első példához csatlakozik, vagyis az 'eleve, alaphelyzetben, rendes körülmények között': „–

Nem Móni a legjobb barátnőd? – Klasszikus értelemben de, de egyetlen barátnő sem állhat az ikertesőm helyére, aki *alapból* a legeslegjobb, míg világ a világ!”, „de nyugi, *alapból* nem szokott folyni a nyálam”; „Egyrészt nekem totál nem jön be [Dénes], másrészt mivel neked tetszik, ezért *alapból* tabu”. Leiner Lauránál csak egy ilyen példa akad: „Cortez reggeli elutazásával ugyanis kezdetét veszi a nyár, ami *alapból* is széthúzást jelent: fesztiválok, nyaralások, utazások, tanfolyamok és nyári munkák...”

Az Időfutárból hozott másik, időhatározói árnyalatú példához Leiner Laura regényében a 'kezdetől' jelentésű példa áll viszonylag közel: „Ő [ti. egy kívülről jött barátnő] mindig idegen lesz, akit úgy hoztak a társaságunkba, ti meg *alapból* beletartoztok”; a Maros-műből pedig egy 'rögtön, mérlegelés nélkül' jelentésű: „Jellemző, hogy *alapból* azt hitte, én vagyok” [ti. Halmi, a történelemtanár azt hitte, hogy Dóri mobilozik a pad alatt, nem Nóri, az ikertestvére].

Az 'eleve, az ember adottságaként' jelentésárnyalatra a Szent Johanna gimiben nem találtam adatot, a Hűvösvölgyi suliban viszont többet is: „Anyá az ő [ti. apa] kedvéért barátkozott össze a számítógéppel (anya igazi bölcsész, tehát *alapból* informatikai analfabéta, de a szerelem – azt mondják – mindenre képtessé tesz...”; „Bármennyire is luzer vagyok *alapból*, azt kell mondjam, most kifejezetten jó periódusomat élem”; „– Valóban? – kerekítette el [Halmi] *alapból* szűk szeméit, mint aki nem hiszi el, amit az imént hallott”.

A 'természete szerint' jelentésárnyalat is többször felbukkan a Maros-regényben: „*Alapból* jól nevelt vagyok, és anya elég korán megtanított rá, hogy a helyünket adjuk át az idősebbeknek és a rászorulónak, de ez sem megy ám mindig olyan simán!”, „Szóval ha van kedved segíteni kigubózni egy *alapból* vidám idegent a mélabúból, megihatnál velem egy teát mondjuk a héten csütörtökön”. Leiner Lauránál viszont csak egyszer: „Neményi amúgy is lehangelő, Virág emós, ő *alapból* kapható a szomorkodásra”. – Közel áll ehhez az 'eleve, szemléletként' jelentésárnyalat, amelyre Marosnál egy példa akad: „Durva, hogy a fiúk milyen féltékenyek tudnak lenni egy jobb adottságú társukra. *Alapból* ellenfélnek tekintik”; Leinernél szintén egy: „Amúgy meg, ha a szüleimmel összebalhézok, nem fogok tőlük pénzt kérni a tandíjra, a nagyszüleimtől *alapból* nem fogadnám el, a féltett pénzből meg előbb utazom el bárhová, mint hogy befizessem egy suliba”.

Az *alapból* – sok más határozószóhoz hasonlóan – hajlamos arra, hogy meginduljon a szófajváltás útján. Maros Edit néhány adatában ez a 'lényegében, tulajdonképpen' jelentésű árnyaló partikulához vezet. Kettő az ilyen példák közül: „Ezen a héten kezdődött a tanév, de engem a doki egész hétre kiírt. *Alapból* nem bánnám, mert ki ne szeretne inkább otthonról, az ágyból DVD-zni, mint iskolába menni?”; „Zsófi rájött, hogy apunak *alapból* a természettel lehet baja”.

Leiner Lauránál másfajta, a 'természetesen' módosítószóhoz vezető szófajváltás figyelhető meg. A határozószóból a módosítószóba való átmenetet mutatja ez az adat: „A színjátász lányokat ma moziba hívtam valami menő végzős fiú meg a haverja, úgyhogy ők *alapból* azt a programot választották”. Van azonban olyan példa is, amely inkább már módosítószónak minősíthető: „Virág *alapból* ['magától értetődően'] nyerte a rajzot ['rajzversenyt']”.

Mindez nem változtat azon, hogy az *alapból* lényegében beszélt nyelvi elemnek tekinthető. De ha bejutott egy szépirodalmi részlegbe, talán másfelé is utat talál... Kíváncsian várom a jövőbeli sorsát.

Horváth László

Az anyanyelvet is tanulni kell

Anyanyelven beszélni természetes és egyszerű érzés. „Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkodom, írok, életem legnagyobb eseménye” – írja Kosztolányi Dezső. Mégis tapasztalható, hogy az iskolák nem fektetnek elég hangsúlyt az anyanyelv-pedagógiára.

Mostani kérdésünk így szól:

Az iskolai magyarórán és más tanórákon (esetleg tanórán kívüli foglalkozásokon) milyen módszerekkel fejleszthető az anyanyelvi kompetencia? Csak a magyartanárok feladata mindez?

ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES egyetemi docens, tanárképzési főigazgató • Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

A magyar mint anyanyelvi kompetencia a magyar nyelvű iskolákban a magyar anyanyelvű gyermekek számára a tanulás alapja. Szükség van rá a szövegek megértéséhez és alkotásához, a hagyományos és a digitális kommunikáció minden formájához. Tudatos és folyamatos fejlesztése ezért nemcsak a magyartanárok, hanem minden pedagógus feladata. A fejlesztést támogatják a tanulói tevékenységekre épülő órák és tanórán kívüli foglalkozások. Olyan alkalmak, amelyek minél több lehetőséget adnak a tanulóknak arra, hogy megszólaljanak, hogy kérdezzenek, hogy véleményét mondjanak, hogy társaikkal megoszthassák gondolataikat.

BARANYAI KATALIN társadalomtudományi főszerkesztő • Eszterházy Károly Egyetem Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (Budapest)

Az anyanyelv a legszélesebb bázisunk a szociális kompetenciák – a beilleszkedés, a hatékony kapcsolatteremtő, érdekvényesítő képesség és a másokkal együttműködni tudás – fejlesztésére. A „beletanulás” a megfelelő nyelvhasználatba és kommunikációs viselkedéskultúrába, a különféle műfajú szóbeli és írásbeli közlések megfelelő alkalmazása valamennyi tanóra feladata. Magyar nyelv és irodalom, történelem- vagy etikaórán ez a tanulás történhet játékosan: dramatikus vagy szerepjátékokkal, sőt a valóság bevonásával is (projektekben). Merjünk dilemmaállítással, nyelvi megoldások kipróbálásával, a tanulók meglévő anyanyelvtudásából tovább építkezve, minél több nyelvi játékkal és humorral tanítani!

MAGYARI SÁRA egyetemi docens • Partiumi Keresztény Egyetem (Nagyvárad)

Az anyanyelvi kompetencia szerintem a nyelv aktív használatán keresztül fejleszthető a leginkább, a kommunikáció-közponúság révén. Fontos hozzá a megfelelően szakképzett és motivált pedagógus és a hiteles segédeszköz. Ez utóbbinak tartalmilag és formailag is igényesnek, korszerűnek kell lennie, olyannak, amelyet nagy tapasztalatú kollégák írnak meg. Nemcsak a magyartanár feladata lenne a fejlesztés, hiszen a szaknyelv elsajátítása egyszerre tartozik az anyanyelvhez és a szaktantárgyhoz is. Fontos a tanár hitelessége: legyen valóban kompetens abban, amit tanít.

PETHŐ JÓZSEF habilitált főiskolai tanár • Miskolci Egyetem (Miskolc)

Az anyanyelvi kompetencia fejlesztése, fejlődése a szóbeli és írásbeli szövegek megértésével, értelmezésével, alkotásával és más kognitív műveletekkel minden tantárgy minden óráján folyamatosan megvalósul. Nem az a kérdés, hogy „milyen módszerekkel fejleszthető az anyanyelvi kompetencia”, mert az minden iskolai tevékenységgel fejleszthető, és fejlődik is (mondhatni, „magától”); hanem az, hogy milyen módszerek-

kel fejleszthető a leghatékonyabban. Most csak egy alapvető fontosságú módszertani elvet emelnék ki, Tolcsvai Nagy Gábor megfogalmazásával: „a tárgyá tett nyelv visszahumanizálása az oktatásban” fontos, azaz a nyelvi rendszer és a nyelvhasználat merev szétkülönítésének felszámolása, a funkcionális szemlélet következetes érvényesítése.

FICZEKNÉ MOLNÁR MÁRIA magyartanár • Balassi Bálint Nyolcévfolyamos Gimnázium (Budapest)

Új énektanár érkezett az iskolába. A hatodikos Peti lelkenedve mondta otthon: „A tanár úr olyan gyönyörűen beszél magyarul!” Nemcsak a magyartanár feladata az anyanyelvi kompetencia fejlesztése, hanem minden szaktanárnak kötelező lenne ismerni a tantárgy szakszókincsének helyesírását, példát mutatni nyelvi igényességéből, beszédkultúrából. A szövegértési kompetenciamérések eredményei szintén nemcsak a magyartanárok, hanem az egész tanári kar munkáját is tükrözik: a pontosan fogalmazó matematika-

tanárét, a logikus feleletvázatot követelő történelemtanárét, a jelentésárnyalatok különbségeire figyelmeztető nyelvtanárét. Az alapkompenciákat a szakórán kell elsajátítani a felkészült, igényes, az új módszerekre fogékony, személyes példát mutató pedagógusoktól.

ASZTALOS ANIKÓ doktorandusz • Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest); magyartanár • Budaörsi Herman Ottó Általános Iskola (Budaörs)

Az anyanyelvi kompetencia jól fejleszthető a szövegértés és a szövegalkotás területén is. A szóbeli szövegalkotás támogatható akkor is, amikor kortárs művekkel foglalkozunk vagy internetes cikkek

alapján beszélgetünk. Lényeges, hogy a tanulók eljussanak a szó szerinti értelmezéstől a kreatív olvasásig. Ehhez segít pl. a történet további irányának megjósolása, kérdések feltevése, dramatikus gyakorlatok. A szóbeli szövegalkotás segíthető olyan módszerekkel, mint az „egy percünk a tiétek” játék, a különböző érvek megfogalmazása, tételmondatok cáfolása, valamint hatásos, ha a pedagógus törekszik a diákok közötti interakciók növelésére. Az írásbeli szövegalkotás fejlesztésében a tanár a szummatív értékelés helyett formatívra váltson, így a diák újraírhatja az adott szöveget. Ha a pedagógus képes kiegyensúlyozott tanórai légkört teremteni, módszertani téren a csoport igényeihez alkalmazkodni, akkor ez jó alapja annak, hogy a diákok anyanyelvi kompetenciája fejlődjön – és ez nem csak a magyarórák feladata.

TOMORI TÍMEA doktorandusz • Eszterházy Károly Egyetem (Eger); magyartanár • Bem József Általános Iskola (Nyíregyháza)

Az anyanyelvi kompetencia a NAT kulcskompetenciái között az első, hiszen nélküle az információfeldolgozás és a kommunikáció elképzelhetetlenné válik. Nem véletlen, hogy a kommunikációs kompetenciát keresztntantervi kompetenciaként tartják számon, tehát nemcsak az anyanyelvi órák feladata annak fejlesztése, hanem minden más tanítási tevékenységet is át kell hatnia. A fejlődést tudatosan felépítve, következetes munkával lehet elérni. A gyakorlatközpontúság, a munkáltság, a projektek, az élettapasztalat alapuló tanulási formák hivatottak fejleszteni mindezt, de a jelenleg még kevesek által ismert tükrözött osztálytermi módszerrel, játékosítással vagy a digitális történetmesélés módszerével is jó eredményeket érhetünk el. A legfontosabb a diákok aktivitása!

Az anyanyelvoktatás kiemelt szerepet kell, hogy kapjon az iskolákban, és ez nem csak a magyartanárok feladata. Kedves Magyartanárok, biztassák pedagógustársaikat arra, hogy óráikon törekedjenek a tudatos anyanyelv-pedagógiára is!

Blankó Miklós

Búcsú Elekfi Lászlótól

Amikor ezt a lapszámunkat kezébe veszi az olvasó, szeretett kollégánk, Elekfi László már századik életévében járna. Ám ez már nem adatott meg neki, ugyanis 2018. december 10-én magához szólította a Teremtő. De így is hatalmas kort ért meg, kivételesen hosszú, teljes életet élt; ugyanolyan, mint egyik példaképe, Brassai Sámuel, akiről születése időpontjának tisztázatlansága miatt nem tudjuk, hogy egy évvel többet vagy kevesebbet élt Halottunknál, de mindketten ott jártak a csúcs, a száz év közelében. A századik éve felé ballagó Brassait Gárdonyi Géza egy szívbe markoló verses levélben is köszöntötte. Egyik versszakát, amely – persze mutatis mutandis, hiszen nem egy században éltek – Elekfire is érvényes, idézem is:

„Te születni láttad ezt az agg századot, / s térdeden ringattad öregapáinkat. / A halál azóta négy termést aratott, / s az első termésből fűszál sem maradt. / Te meg ringatod most az unokáinkat.”

Sok mindenben hasonlítottak is egymásra. Brassai igazi polihisztor volt, hiszen a nyelvtudományon kívül a földrajzban, a matematikában, a természettudományokban, a zenetudományban is otthonosan mozgott, még zenekritikákat is írt. Nos, a mi drága halottunk sem csak azzal tűnt ki, hogy a nyelvtudomány számos ágában hagyott maradandó nyomot (magyar, német és általános nyelvészet, fonetika, verstan, mondatlan, lexikográfia; a „Ki kicsoda”-ban ő maga sorolta így fel kutatási területeit), hanem ő is foglalkozott zenetudománnyal, ő is írt zenekritikákat az egykori Pester Lloydba, sőt még doktori disszertációja is zenei tárgyú: „Német karácsonyi dallamok a magyar templomban”. A munka 1943-ban meg is jelent a Német Néprajzi Tanulmányok 12. számaként.

Kedves barátunkat az évek, évtizedek folyamán többen köszöntötték már, hetven, nyolcvan és kilencven esztendőskorában egyaránt. Talán nem véletlen, hogy az őt köszöntők egyike sem csupán a jeles tudóst látta meg benne, hanem a nagyszerű embert is. Nemcsak tudományos eredményeit méltatták, hanem az emberekhez, kollégáihoz való viszonyát is. Én is így teszek most, részben azért, mert életéről, pályájáról, munkásságáról röviden legutóbbi számunkban is volt már szó. Ezért ehhez a témakörhöz csak azt teszem hozzá kiegészítésként, hogy egész életében közel állt hozzá a helyesírással és a nyelvműveléssel való foglalkozás is. Az általa adott iménti felsorolásban ez nem szerepel, mert ő ezt nyilván a magyar nyelvészetbe tartozónak tekintette, jogosan, ám itt, és főleg ebben a folyóiratban szükségesnek érzem ezt külön is kiemelni. Oszlopos tagja volt a kétkötetes, több ezer oldalas „Nyelvművelő kézikönyv” munkatársi gárdájának; ennek tagjai közül ő írta a legtöbb cikket a kézikönyvbe. Élete folyamán számos helyesírási, nyelvhelyességi és stilisztikai cikket tett közzé a Magyar Nyelvőrben, a Magyar Nyelvben, és igen, a mi lapunkban, az Édes Anyanyelvünkben is, főleg idősebb korában. Persze, ez nem csoda, hiszen lapunk megalakulásakor ő már hatvanadik évében járt, de megszerette a lapot, s például kilencvenéves korában, 2010-ben az évente ötször megjelenő lapunknak egy híján mindegyik számában volt cikke!

Sokoldalúságán kívül fontos tulajdonsága vagy inkább jellemvonása volt legendás tájékozottsága s részben ebből következő pontossága, megbízhatósága, lelkiismeretessége.

A legkisebb hibát sem tűrte el, legalábbis nem hagyta megjegyzés nélkül. Könyvtáramban több olyan kötetét is őrzöm, amelyben a kedves dedikáció mellett hibajegyzék is található: a könyv olyan hibáinak javítása, amelyeket valamilyen ok miatt nem volt módja még kinyomtatásuk előtt helyesbíteni.

Szorgalom és kitartás! Ez a két egymáshoz kapcsolódó, összefonódó tulajdonság is nagyon jellemzi Elekfi Lászlót. Néhány iratlap s egy – néha szinte már körömnnyi – ceruza nélkül nem ment sehova, mert bárhol járt, mindig számolt vele, hogy valamilyen fontos nyelvi adatot följegyezhet, illetőleg föl kell jegyeznie. Rendre ott volt a Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasóülésein, s minden előadásról jegyzeteket készített, hogy alkalomadtán felhasználhassa a hallottakat. A szorgalom és kitartás együttes nagyszerű eredménye, hogy 2006-ban, nyolcvanhat éves korában védte meg nagydoktori értekezését, s lett az MTA doktora.

Számos további olyan tulajdonsága közül, amelyet érdemes hangsúlyozni e róla írott búcsúztatóban, szinte lehetetlen nem említeni önzetlenségét s ebből következő segítőkészségét. Jogosan írja Wacha Imre egyik Elekfit köszöntő cikkében, hogy „pályájának nagy részében kollektív munkálatoknak, különféle szótárak szerző- és szerkesztőgárdájának volt munkatársa”, s noha ez minden bizonnyal megnehezítette egyéni karrierépítését, minden ilyen munkáját zokszó nélkül, legjobb tudása szerint végezte el. S ehhez hozzáfűzhetem Keszler Borbáának az elmondottakkal teljes összhangban levő következő véleményét is: „Elekfi László önzetlensége segítőkészséggel párosult. Sokaknak, nekem is gyakran adott tanácsot, cédulákat, s ajánlott cikkeket, tanulmányokat.” E megállapítás igazát magam is megerősítem. A nyolcvanas évek végén nem tudtam ellenállni egy tanszékvezetői meghívásnak, s ezért a Nyelvtudományi Intézettől meg kellett válnom. Ám felolvasóüléseken s alkalmi rendezvényeken továbbra is nemegyszer találkoztam kedves volt munkatársammal, immár inkább barátommal, Elekfi Lacival, aki ilyenkor mindig, még kölcsönös nyugállományba vonulásunk után is rendre előszedte azokat a cédulákra felírt nyelvi adatait, amelyekre munkája során bukkant, s amelyekről úgy érezte, én jobban tudom hasznosítani őket, mint esetleg ő tudná nyelvészeti tevékenysége során.

Végül még egy, szerintem szeretetre és elismerésre egyaránt méltó vonása, olyan, amelyet nem hagyhatok említés nélkül: Elekfi László szerette az embereket, senkinek sem akart ártani, de a véleményét sohasem rejtette véka alá. Keszler Borbála őt méltató soraival teljesen egyetértve, vele együtt magam is meggyőződéssel állítom: „Megalapozott kritikáját mindig jó szándék és az igazság keresése irányította. Az igazság keresése, ami sok más munkáját és egész életművét jellemzi.”

„Non omnis moriar” – Nem halok meg egészen. A nagy római költő, Horatius az Ódák harmadik könyvében így vélekedett saját elmúlásáról. A mi drága Halottunk sokkal szerényebb volt annál, hogysem egyáltalán fölvetődött volna benne hasonló kérdés, de mi, akik elvesztettük őt, biztos állíthatjuk, hogy emléke és tudományos eredményeinek sora továbbra is a miénk marad.

„Non omnis moriar” – Nem halok meg egészen. A nagy római költő, Horatius az Ódák harmadik könyvében így vélekedett saját elmúlásáról. A mi drága Halottunk sokkal szerényebb volt annál, hogysem egyáltalán fölvetődött volna benne hasonló kérdés, de mi, akik elvesztettük őt, biztos állíthatjuk, hogy emléke és tudományos eredményeinek sora továbbra is a miénk marad.

Grétsy László

A Nyelvtudományi Intézet műhelyeiből

Az Intézet etimológiai szótárai: két régebbi és a készülő új

„A nyelv elemei közül a szavak vannak a legszorosabb, legközvetlenebb kapcsolatban a nyelvet beszélő nép történetével. A szavakban tükröződik ugyanis legjobban a nép anyagi és szellemi műveltségének, életkörülményeinek, gondolkodásmódjának jellege és változása. Egy-egy nép története, gazdasági, társadalmi, művelődési viszonyainak alakulása tehát rendkívül nagy mértékben határozza meg azt, hogy nyelvének szókészlete honnan meríti – öröklí vagy veszi át – elemeit, hogy ezek a szóelemek milyen fogalmi kategóriák köré csoportosulnak, miként tagozódnak időben és területileg” – írja előszavában a TESz. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (TESz.) mérföldkő volt a magyar nyelvtörténeti kutatásokban, de a magyar nyelv-tudomány egészében is: elsőként jelent meg olyan, a magyar szókincs egészét átfogó szótár, amely a modern nyelv-tudomány kívánalmainak megfelelően foglalta össze az egyes szavaink történetére és eredetére vonatkozó kutatásokat. Egy nyelv szókészlete számos módon csoportosítható és mutatható be: az alakváltozatok története, eredetük, a jelentések egymáshoz való viszonya stb. alapján. Mivel minden egyes szónak saját, egyéni története (és eredete) van, egy nyelv szókincse legpontosabban szótárszerű formában ragadható meg.

A szavak eredetére vonatkozó ismeretek elengedhetetlenek egy nyelvvel foglalkozó számára, ezért a huszadik században az európai nyelvek többségének megszülettek az etimológiai szótárai (pl. a német Kluge, a francia Bloch–Wartburg, a spanyol Corominas).

A TESz. a huszadik század magyar szófejtő és etimológiai kutatásainak szintézise: a szótörténeti, szófejtő és etimológiai kutatások eredményeit foglalja össze.

A Benkő Loránd vezetése alatt dolgozó TESz.-munkacsoport módszertanában és jellegében is unikális szótárt hozott létre: „a magyar szókészlet történetének és eredetének ez az első nagyarányú szintézise” (TESz. I. 7), az addigi hazai és külföldi szótörténeti és etimológiai kutatások elméleti és gyakorlati eredményeinek kritikai felhasználása és összefoglalása. A szókészlet köznyelvi elemeit veszi számba, beleértve a művelődéstörténetileg jelentős, de mára elavult vagy kihalt szavakat, illetve a mai kulturális életben szerepet játszó nemzetközi műveltségsvavakat is. Nagy számban vannak jelen régi tulajdonnévi alakok, hiszen számos közszavunk első megjelenése (egy-egy oklevélben pl.) személynévi vagy helynévi. (Az egyik legkézenfekvőbb példa erre egyik legkorábbi magyarországi nyelvemlékünk, a Tihanyi alapítólevél néven közismert, 1055-re datált oklevél, amelyben közszavaink tucatjai jelennek meg – elsőként! – helynévi szerepben, pl. a mindenki által jól ismert helymeghatározás: *feheruuaru reah meneh hodu utu rea*, azaz ’fehérvárra menő hadútra’; ebben az egy körülírásban megkapjuk a *fehér*, a *vár*, a *menő/megy*, a *had* az *út* szavak első előfordulását, sőt egy leendő toldalékunkkal, az akkor még névutóként élő *-ra*, *-re* helyhatározóraggal is találkozhatunk.)

A szótár mintegy 14 000 címszava korántsem jelenti azt, hogy „csupán” ennyi szó tárgyalását nyújtja. A nyelv szavai nem egymástól elszigetelten léteznek: a magyarnak mint agglutináló nyelvnek különösen kiterjedtek a szócsaládjai; az azonos etimológiai gyökerekkel rendelkező, azaz azonos etimonú szavakat lehetőség szerint együtt tárgyalja.

Mivel a szótár jellege történeti-etimológiai, a szócikkek világosan elkülönülő részekre tagolódnak. A szótörténeti

részben az adott szó első írásos előfordulása, a legfontosabb alakváltozatok, főbb jelentések, jelentésváltozások szerepelnek. A „szófejtő”, azaz etimológiai részben olvasható az adott szó eredetére vonatkozó megállapítás és ennek magyarázata. A szavak eredetbeli minősítése a szótörténeti, hangtani, alaktani, jelentéstani, művelődéstörténeti problémák elemzésére épül, felderítve a szavak közötti összefüggéseket, kölcsönhatásokat. (Csak két példát említve: feltárja a *virág*, *világ*, *virrad* szavak közötti vagy a *vér* és *vörös* szavak közötti etimológiai összefüggéseket.) A szócikkek záró része az adott szóra vonatkozó szakirodalmi adatokat tartalmazza, illetve utalásokat a vele kapcsolatban álló más szóra, szócikkre.

A TESz. elsősorban a nyelvtudomány művelői számára készült, de a művelt nagyközönség érdeklődésére is számot tarthatott. Ezt az azóta eltelt ötven év a gyakorlatban is igazolta: tanárok, újságírók, írók, érdeklődők hada forgatja érdeklődéssel a mai napig. De nemcsak a magyar nyelv-tudomány számára volt korszakos mű, hanem – nyelvünk a legnagyobb népességű és legkorábban leírt uráli nyelv lévén – minden uráli-finnugor nyelvvel foglalkozó kutatónak alapműve lett. Ezért jelentette meg Benkő Loránd főszerkesztésében az MTA Nyelvtudományi Intézetének Nyelvtörténeti Osztálya 1993–95-ben az *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* című szótárt (EWUng.). Ez nem egyszerűen a TESz. németre fordított változata: bedolgozta az azóta eltelt közel harminc év hazai és külföldi szótörténeti és etimológiai kutatásainak eredményeit, ezzel korszerű és naprakész lett. De strukturális újításai is messze túlmutat elődjén; pl. szigorúbb és átláthatóbb keretek közé vonta a szócsaládok, származékok egységeit; az etimológiai szakasz egy „summázzal” indul, amely egy rövid megállapításban foglalja össze a lényegét az adott szó etimológiájáról.

Az EWUng. megjelenése óta eltelt időben is jelentősen bővült a magyar szókincs elemeire vonatkozó ismeretek száma mind történetük, mind eredetük tekintetében. Elkerülhetetlen lett tehát egy újabb, immár újra magyar nyelvű kiadása a szótárnak. Gerstner Károly, a Nyelvtudományi Intézet munkatársa, az EWUng. egyik szerkesztője OTKA-pályázat keretében vezeti az Új magyar etimológiai szótár (ÚESz.) munkálatait. Az ÚESz. természetesen nem lehet az EWUng. egyszerű fordítása. Feladata az újabb kutatások, szótörténeti gyűjtemények, etimológiai munkák anyagának bedolgozása. Emellett meg kell felelnie a modern kor technológiai elvárásainak is, ezért az ÚESz. nem elsősorban nyomdai terméknek vár megjelenésre: digitális változata jóval sokrétűbb lesz egy hagyományos szótárnál. Az Intézet Szótári Osztályán a Nagyszótár írásához alkalmazott szótáriró program lehetőségeket nyújt az egyes elemek különféle jellegű csoportosítására, rendezésére emellett, hogy megmarad a szótár tipográfiai jellege és áttekinthetősége. Ennek segítségével olvasható lesz hagyományos szótárként is, de számos nyelvi elemre, jelenségre célzottan is rá lehet keresni. Kikerestethetjük vele pl. az összes szláv jövevényszót; vagy ezen belül a szláv, közelebről déli szláv alakokat; vagy a szlávon keresztül a latinból hozzánk került elemeket; különféle származékokat stb.

Keressük a lehetőségeket a Nyelvtudományi Intézet egyéb szótáraival való digitális összekapcsolásra: a készülő Nagyszótár és az *Uralisches etymologisches Wörterbuch* (az uráli örökség elemeit tartalmazó szótár) vonatkozó szócikkeihez rendelve a ma elérhető legkomplexebb lexikológiai információt nyújthatjuk az olvasónak.

Kacsokics-Reményi Andrea

A szerző az Intézet Szótári Osztálya ÚESz.-munkacsoportjának tagja. (A szerk.)

Lírai én a tárgyi és szellemi világban

Büky László tanulmánykötete Füst Milán költői nyelvéről

A szerző közel ötven éve foglalkozik Füst Milán költői nyelvével. Erről tartotta már azt az előadását is, amellyel a magyar nyelvészek szegedi kongresszusán 1972-ben a szakma hazai és külföldi képviselői előtt bemutatkozott, s azóta a mostanival együtt összesen hét kötetben tárgyalta a Nyugat első nemzedékéhez sorolt, de attól több tekintetben is markánsan különböző nagy költő életművét, elsősorban stilisztikai, szövegtani és szövegsemiotikai szempontból. Első monográfiája a nyelvi képek rendszerszerűségét mutatta be Füst Milán és Karinthy Frigyes költészetében (1989), a következő a Szelleme utcája című Füst Milán-vers szóhasználati hátterét tárta fel (2000), majd szótárszerű feldolgozásban adta kezünkbe Füst Milán metaforahasználatának szövegsemantikáját és szövegmondattanát (2002, 2004). Szó, stílus, értelmezés című tanulmánykötete (2006) is tartalmazott Füst Milán-tanulmányokat, közülük a más nevében való beszélésről, a menekülés képzetéről és a halálábrázolásról szólókat ebbe a mostani kötetébe is felvette. Előző könyve, a Stílusmagatartási formák Füst Milán és Weöres Sándor költői nyelvében 2011-ben látott napvilágot.

Ebből a felsorolásból is láthatjuk, hogy Büky László kutatásainak középpontjában Füst Milán költészete áll, de figyelme kiterjed más 20. századi alkotók munkásságára is. Ebben a mostani kötetében, amint ezt a könyv alcíme is megfogalmazza, Füst Milán költői nyelvének szemiotikai, szövegtani és stilisztikai hátterét világítja meg. A tizenkét tanulmányt öt tematikus fejezetre tagolva közli: I. A lírai személyiség kiléte, II. A lírai személyiség testi valójában, III. A lírai személyiség térben és időben, IV. A lírai személyiség testi-lelki állapota, V. A lírai személyiség személyi és társadalmi kapcsolatai. A kötetet a szakirodalmi hivatkozások mutatója (szakirodalom-jegyzék) és a tanulmányok eredeti megjelenési helyének adatai zárják.

A fenti vázlatos tartalmi ismertetésből is kitűnik, hogy a szerző figyelme elsősorban az ún. lírai én kérdéskörére irányul. Ennek a kérdésnek Füst Milán esetében különös jelentőséget kölcsönöz az a tény, hogy az egyes szám első személy önála általában fiktív, „ál” egyes szám első személy: mindig valakinek a nevében beszél, aki nem azonos a szó szokásos értelmében vett költői énnel (erről Angyalosi Gergely, Egyed Péter és Somlyó György megállapításait idézi egyetértőleg az első, a többi megalapozó tanulmány).

Ezt a sajátosan definiált lírai személyiséget több irányból közelítik meg a kötet írásai: a második fejezetben testi valójában mutatják be (testrészek, enni- és innivalók, ingyenségek), a harmadikban térben és időben helyezik el (tájébrázolás, utazás, idő), a negyedikben testi-lelki állapotát tárják elénk (menekülés, öregség, halál), végül az ötödikben személyi és társadalmi kapcsolatait tekintik át (megszólítások, ünnepek). Jól látható tehát, hogy a tanulmányok szorosan egymásra épülnek, és ez a kötetnek olyan szervezést ad, ami már inkább a monográfia, mint a tanulmánykötet műfaját jellemzi.

A stílus jelenségei közül Büky Lászlót elsősorban a metafora kérdésköre foglalkoztatja. Fontos erénye a könyvnek (és egyben a szerző egész munkásságának), hogy a metaforát mindig a szöveg összefüggésében, az életmű egészében látja és láttatja. Ezt az a körülmény is lehetővé teszi, hogy a költő lírai életműve aránylag nem nagy terjedelmű, így a teljesség igényével vizsgálható.

Ebben a rövid ismertetésben nincs terünk arra, hogy a kötet minden tartalmi újdonságát bemutassuk. De mindenképpen utalnunk kell két dologra. Az egyik az, hogy Füst Milán stílusát a könyvnek több tanulmánya is a szecesszió körében helyezi el. Ennek nyilvánvaló stílustörténeti jelentősége van. Másrészt viszont vannak ennek a költészetnek olyan sajátosságai is, amelyek inkább az ún. tárgyas-intellektuális stílushoz közelítik.

De talán nem is kell választanunk e között a két besorolás között, hiszen a menekülés, a kivonulás attitűdje és az objektivitás, intellektualitás nem zárják ki egymást. Legalábbis Füst Milánál nem.

A másik, a fentihez képest kevésbé jelentős, de érdekes megállapítása a könyvnek, hogy az eddigi szakirodalommal ellentétben Füst Milán nem az öregséget tartja az élet legfontosabb, legkívánatosabb szakaszának, hanem – épp ellenkezőleg – az öregség, az aggkor „nyomorúságát” panasolja fel (legnagyobb intenzitással talán éppen Öregség című versében, amely magának a költőnek megrendítő előadásában is ránk maradt). Ez azért fontos megfigyelés, mert az elemzők és az emlékezők az aggastyán szerepét a Füst Milán-i szerepjátszás alapfogalmaként emlegetik: a költő mindig öregebbnek akart látszani valóságos életkoránál. (Elég, ha itt Déry Tibor önéletírásának polemikus és ironikus Füst Milán-portréjára emlékeztetünk.)

Divatos az utóbbi időben a tudományos megközelítés interdiszciplinaritását (tudományköziségét) hangsúlyozni. Büky László munkájában ez a követelmény maximálisan teljesül: egyaránt alkalmazza a stilisztika, a szövegtan, a szemiotika, a tartalomelemzés eszköztárát, s vállalkozik matematikai, természettudományi kitekintésekre is (pl. az aranymetszés vagy a Fibonacci-sor kapcsán). Ez a sokrétűség nem teszi könnyű olvasmánnyá a kötet írásait, de megéri a fáradságot elmélyedni bennük, mert új szempontokat adhatnak a fenti tudományágak műveléséhez és különösen a stilisztikának mint tantárgynak a tanításához és tanulásához. „Nem középiskolás fokon”, persze.

Az utolsó tanulmány az Ω jelével zárul, de mi azt reméljük, hogy a lankadatlan szorgalmú és leleményességű kutató ezzel a kötetével még nem fejezte be Füst Milán költői nyelvének vizsgálatát.

(Büky László: *Lírai én a tárgyi és szellemi világban. Füst Milán költői nyelvének szemiotikai, szövegtani és stilisztikai háttere. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, 2018, 184 oldal.*)

Kemény Gábor

A magyarok kedvenc italáról – másképpen

„Olld fel szaporán a fagyot, rátéve a tűzre a fát, és vedd elő nagyvonalúan a négyéves színort a szabin korszából, ó Thaliarchosz” – Horatius carmenje bordalnak indul, majd bölcselő ódává növi ki magát (*Thaliarchosz* – részlet, BM szabad fordítása). A lírai én tehát a boron keresztül juttatja a bölcsesség mámoros állapotába a befogadót. A Veszelszki Ágnes szerkesztette *Borkommunikáció* című kötetben is ez az érzés foghat el minket: a borról való hétköznapi beszédétől a borfilozófiáig juthat el az olvasó, miközben a szőlő- és bortermelés legszebb pillanatait megörökítő fényképeket csodálhatja. **Font Sándornak**, az Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottsága elnökének a véleményét idézve a kötet egyedülálló és teljesen újszerű. Azt olvasgatva szükségszerűen előkerül egy üveg minőségi bor is. A *Borkommunikáció*nak ez is a célja: a minőségi borfogyasztásra és a borról való hatékony kommunikációra hívja fel a figyelmünket.

Veszelszki Ágnes bevezetőjét (10–17) Márai Sándor-idézzel kezdi: „... a bornak nemcsak íze, illata és szesztartalma van, hanem mindenek fölött szelleme is.” A tanulmánykötet üzenetét, úgy vélem én is, jól megragadják Márai sorai. A szerkesztő beszámol arról, hogy a kötet egy 2016-ban, a Budapesti Corvinus Egyetemen indult azonos című kurzusának ötletén alapul. A könyv a bort állítja a középpontba a művelődéstörténet, a marketing, a kommunikáció, a borszakírás és a nyelvészet nézőpontjából.

Borkommunikáció

A kötet első fejezete a *Borkommunikációs alapvetések* címet viseli. **Balázs Géza** a magyar bor művelődéstörténetéről írt tanulmányt (20–29), amelyben a magyarság egyik szimbólumának, a magyarok kedvenc italának nevezi a bort – erről a nemzetkarakterológiai jellegről a szerző által idézett Szekfű Gyula is írt. Ismerteti a magyar bortermelés gyökereit, és arra is rávilágít, hogy a 19. században Franciaország után hazánk állt a bortermelés élén. A bor a népi szokásokban (áldomás, szüret), a nyelvben (*borralaló*) és a költészetben is fellelhető. **Kovács Lajos** bor és szakralitás kapcsolatáról írt (30–43): a szőlőből készült alkoholos ital már a Gilgames-eposzban megjelenik, az antik kultúrát végigkíséri, és nagy bibliai hagyománya is van. A bor az utolsó vacsorával válik Jézus vérének jelképévé. **Szakáli István Loránd** és **Szám István** a magyarországi szőlőfajták három csoportját mutatja be (44–61): az őshonos, a honosított, valamint a hibrid szőlőfajtákat. Ezenkívül a hungarikum borok marketingjének és a borturizmusnak a problémás kérdéseit is felvázolja. **Benyák Zoltán** a borvidékek kommunikációja kapcsán megállapítja (62–77), hogy ezeknek sokszor nincs is kommunikációjuk, ha pedig van, az alapkérdéseik sincsenek tisztázva, a kommunikáció tehát „talajnélküli”. Igen találó a borvidékek általa felállított mátrixrendszer. A Balaton két partjának szőlőtermelését veti össze **Gyanó Szilvia** gazdaságtörténeti, néprajzi és technikai téren (78–93). Nem feledkezik meg az államszocializmus intézkedéseinek máig tartó hatásairól sem. **Szappanos Péter** borgazdasági írása (94–107) alapján nincs még egy olyan iparág, amelybe annyian belevágnának szervenvedélyből, mint a borászat. Érdekes adat, hogy 0,7 l borhoz 1 kg szőlőre van szükség, és egy közepes árkategóriájú bor előállításának árának csak 40%-a a szőlőalapanyag költsége. **Hofmeister-Tóth Ágnes** és **Totth Geodeon** írásából (108–123) az derül ki, hogy a bor „egy komplex és nagyon érzelmi termék”. E nedű marketingkommunikációjának főbb területeit és eszközeit gyűjtik

össze, de a bormárkáknak is helyet szentelnek tanulmányukban. **Kovács László** a „jó” és a „rossz” márkanevekről ír (persze a kifejezéseket ő is idézőjelesen használja) (124–137). Kovács 862 bormárkanevet számol össze a nagyáruházakban, miközben egy hallgatókkal íratott felmérése szerint átlagosan csak négyet-ötöt ismernek. A bor dizájnjáról olvashatunk **Ipacs Géza** tollából (138–159): a kapszula, a dugó, az üveg és a címke mind meghatározza a bor küllemét, amely Ipacs csoportosításában lehet tradicionális, minimál, vicces, tipografált, vintage és elegy. **Németh Ágnes** a borszakírás kérdéskörét veszi górcső alá (160–171). A „fajsúlyos habkönnyedséget” tartja a legjobb szakírói stílusnak, kiemeli a nyelvhelyesség és a kritika építő jellegének fontosságát. **Veszelszki Ágnes** a bor illemtanáról közöl tanulmányt (172–187): milyen ételhez milyen bort kínálhatunk, hová helyezzük el az asztalon a borospoharakat, és melyik pohár melyik borhoz való. Azt is megtudhatjuk, hogy nem való a borospoharat a kehelyrésznél fogni, és azt, hogyan illik koccintani, meg étkezés közben inni. Költőink és a bor kapcsolatát **Pál Dániel Levente** idézte meg (188–192). Vörösmartyt hozza példaként, aki *Rossz bor és Jó bor* címen is írt verset. De több Petri György-verset is idéz, valamint Csokonai *Szerelem-dal a csikóbőrös kulacshoz* című költeményét.

A második fejezet az *Esettanulmányok* címet kapta. **Orbán Gergely** a BalatonBor marketingstratégiájának titkaiba avatja be olvasóját SWOT-analízis segítségével (196–209). Az online borpiac trendjeit **Balogh Jeremiás Máté** mutatja be (210–219), kiemelve a közösségi média szerepét. **Lakits Eszter**, **Rácz Dominika** és **Szabadi Dorina** a borleírásokat három kísérleten keresztül elemzi (220–231), felhívja arra a figyelmet, hogy milyen nehéz egy-egy bor jellemzőinek szavakba öntése. A szintén nagy hagyományokkal rendelkező fröccsök terminológiáját a kötet szerkesztő **Veszelszki Ágnes** állította össze (232–240). **Magyari Sára** a nyelvi világkép elméletét bemutatva megállapítja (242–249), hogy az, ahogyan beszélünk valamiről, tükrözi az értékrendünkben való elhelyezkedését, és ezt igazolják a borral kapcsolatos jelentésalkotások is. **Balázs Géza** a bor frazeológiai kincsét tárja fel (250–257): a borral való jókívánságok, az átkok, a jóslás, a bor minőségi megítélése egyaránt tükröződik a magyar nyelv állandó szókapcsolataiban. **Veszelszki Ágnes** a 21. századi világunkban egyre inkább domináló mémekről közöl írást (258–267). Ezeknek célpontjába – nem meglepő módon – a bor is belekerül.

A *Függelékben* érdekes fröccsterminológiai táblázatot (Falyuna Nóra, Veszelszki Ágnes, 270–281) és színes szakirodalmat is találhatunk (282–295). Igen hasznosnak tartom *A szerzők szakmai bemutatása* című részt, ahol a hűsz szerző rövid életrajzát és arcképét közlik (298–302).

Veszelszki Ágnes a tanulmányokat harminc fényképész művészfotóival színesíti. Ezek a szőlő és a bor témájában születtek. Így a kötet tényleg ínycsiklandó, azt kézbe venni igazi gasztronómiai élmény. A *Borkommunikáció* szerkesztője és a kiadó jól tudta, hogy minőségi borkultúráról csak minőségi kötetben lehet hitelesen szólni, ezért esztétikus és gondos kivitelre törekedtek.

A kötet létjogosultságára pedig talán **Koch Csaba** fül-szövegének sorai adnak leginkább választ: „A borról sokat kell beszélni (ha úgy tetszik, kommunikálni). [...] Próbáljuk ezáltal megérteni a megérthetlent, ahogy a szőlőszemből csoda lesz, s ez a csoda, amit bornak nevezünk, az emberi lét szinte minden területét áthatja.” (*Borkommunikáció. Aszútól a zenitig. Szerk. Veszelszki Ágnes. Századvég Kiadó, Budapest, 2018, 302 oldal.*)

Blankó Miklós

A nemzet legfőbb attribútuma az anyanyelv

Gál Sándor *Nincs harmadik lehetőség* című kötetéről

Gál Sándor szlovákiai magyar író, költő, újságíró 80. születésnapján szülőfaluja, Búcs (Búč) egy kis kötettel tisztelgett. A *Nincs harmadik lehetőség* naplószerű írásokat tartalmaz, melyek többsége anyanyelvi kérdésekkel foglalkozik. Az első fejezet a Visszalapozás, melyben a (cseh)szlovákiai magyarság rendszerváltozás utáni politikai útkereséséről szól: harminchármas memoranduma, Csemadok, Csehszlovákiai Magyarok Fóruma, Együttélés... A második nagy fejezet az Anyanyelvi Konferenciáról (AK) szól – emlékek, dokumentumok fényében az 1989–2005 közötti időszakról.

Anyanyelvi konferencia (1989–)

Gál Sándor 1989-ben Dobos László kérésére vett részt a kecskeméti, VI. anyanyelvi konferencián, ahol a fő kérdés ez volt: Mi várható? Itt választották elnökké Lőrincze Lajost, társelnökké Gál Sándort és Pomogáts Bélát, később társelnök lett Nagy Károly is. A Mi várható? kérdésre az egyik fő válasz: fokozottabban és hatékonyabban kell támogatni a szomszédos országokban kisebbségi helyzetben élő magyarság anyanyelvi kultúráját, nemzeti tudatának megtartását. Lőrincze Lajos kérésére Gál Sándor programot dolgozott ki: Javaslat a magyar nemzetiségi kisebbségek bekapcsolására az AK munkájába. Egy másik javaslata ez volt: 1992-ben indítsunk Magyarországon és az elszakított magyar területek magyar ifjúsága számára közép- és főiskolák kategóriában – azonos versenyszabályokon alapuló – Szép Magyar Beszéd versenyt, és ennek helyezettjeinek részvételével a Magyarok Világkongresszusán legyen Szép Magyar Beszéd seregszemle. A javaslat első fele egyébként megvalósult, ma az összes magyarországi helyesírási, szépírási, retorikai, versmondó stb. verseny Kárpát-medencei érvényű, s ezek szervezői rendszerint igyekeznek minél több határon túli iskolát, diákot megszólítani. A seregszemle azonban valóban nem valósult meg. Ezért 2019-ben, a 20. Kárpát-medencei Kossuth-szónokversenyen igyekszünk ennek megvalósítására. Ha pedig kicsit tágabban értjük a szép magyar beszéd összmagyar seregszemléjét, akkor éppen az Anyanyelvpolók Szövetsége valósítja ezt meg a magyar nyelv napjain: ekkor ugyanis szinte minden alkalommal az egész Kárpát-medencéből érkeznek előadók, mesemondók.

A VIII. anyanyelvi konferencián Gál Sándor Ami a reményt élteti címmel tartott vitaindító előadást: „a közelgő ezredforduló előtt elsősorban erre a »trianonizált« nyelvi és kulturális állapotra kellene elsősorban figyelni, hogy azt, ami megóvható, azt óvjuk, lett legyen az a világ bármely táján... [...] az új évezred küszöbén nemzeti stratégiánk középpontjába a szellemi Magyarország újjáformálását kell helyezni, azt, ami elé sem erő, sem erőszak nem vonhat határokat. És ezt a szellemi Magyarországot a honfoglalás milicentenárium évében tizenötmillió magyar népesítheti be.”

Gál Sándor így tekintett vissza az AK történetére: „az AK Lőrincze Lajos kezdeményezésére az 1960-as években indult, s négyévenként tartott egy »közgyűlést« – Anyanyelvi Konferenciát, amelyek az egyetemes magyarság szempontjából kiemelkedő események voltak. Két alkalommal Budapesten (1970, 1981), továbbá Debrecenben, Szombathelyen, Pécsen, Veszprémben, Kecskeméten – erre a találkozóra kaptam az első meghívást –, s ezt követte Esztergom, a már korábban leírt önállóvá válással, s végül Eger zárta ezt a sort.” Ezek után, 2000-ben következett

Ábrán Noémi javaslatára a IX. konferencia: először a határokon túl, Marosvásárhelyen. A konferenciát megelőző helyzetértékelés kapcsán Gál Sándort a következő gondolatok foglalkoztatták: „a nyugati magyar szórványokból egyre kevesebben érkeznek... A nyugati magyarság elfogy, a kisebbségben lévők szórványba kerülnek, jobb esetben elszigeteesednek. A nemzedékváltással legtöbb esetben következett a nyelvváltás is. És lettek az »amerikai magyarokból« »magyar amerikaiak«”. Gál Sándor szerint az Anyanyelvi Konferenciából alakult Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (MNYKNT) nem tudott hatékony cselekvési programot megvalósítani. A 2005. évi komáromi (révkomáromi) anyanyelvi konferencián Gál Sándor elbúcsúzott.

Száz év csend

De térjünk vissza Gál Sándor könyvéhez. Írásainak többsége rezignált hangvétellű: a magyarság, sőt az emberi jövő féltése, pl. az Estéli írás, az Egy nap emlékei, a Száz év csend című fejezetekben: „az emberi tudás fordult az ember ellen... Hallhatóan ketyeg a »biológiai pokolgép«, „az európai világ romokban hever”, „a műfajok sokfélesége mostanra megszűnt. Minden szöveggé változott vagy egyszerűsült. Például egy »vers-formába tördelt« összezagyalékolt, értelmezhetetlen nyelvi hordalék ma szenzációs »vers« lehet...” „És ahogy már többször is leírtam: ez a gyönyörű bolygó ÜRI SZARKOFÁGGÁ VÁLTOZIK!”

A mítoszi küszöb

Bájosan szép, ám ugyancsak elgondolkodtató esszével zárul a kötet: A mítoszi küszöb: A Gyöp. Gál Sándor szerint létezik egy „anyanyelvi időzóna”, melyen belül akár még érthető is lehetne ez a mondat: „Bal lábán sarka vett, jobb lábán szélső talpa hasított”. A kacsák, libák, csirkék tulajdonjeléről van szó. De ezt ma már senki nem érti. Az 1950-es, 60-as években átléptük a „mítoszi küszöböt”, amelyen belül még értelmezhető volt egy régi, archaikus világ. „Mozgás, ritmus, dal, vers, történetek, mondókák és játékok sokasága” él már csak emlékezetben, kevesek ritkuló emlékezetében.

A nemzet attribútuma az anyanyelv

Gál Sándornak ezt a programszerű gondolatát idézem utoljára, hiszen ez a gondolat kell, hogy erősítse, éltesse munkánkat, amiben továbbra is számítunk Gál Sándor szerepére, gondolataira, tanácsaira: „A nemzet legfőbb attribútuma a nyelv. Minden a nyelvben, a nyelvvel s a nyelv által történik meg velünk, bennünk és általunk. Ezért azt hiszem, erre a kicsiségre alapozhatnánk nemzeti stratégiánkat. Röviden: ha a magyar nemzetességét meg akarjuk őrizni, akkor a ma sokfelé szakadt nyelvet kell újraegyesíteni.”

(Gál Sándor: *Nincs harmadik lehetőség. Díszpolgárunknak, Gál Sándornak 80. születésnapjára. Kiadó: Obec Búč/Búcs Község. Szerkesztés: Molnár Katalin. 2017, 168 oldal.*)

Balázs Géza

Utóirat

Az ismertetést ellenőrzés céljából elküldtem Gál Sándornak. Ezt írta: „Kedves Géza! Azóta rájöttem arra, hogy igenis, van harmadik lehetőség! Amit eddig figyelmen kívül hagytam – az írás maga! S ebben Neked is szerep jutott... Mert, ha annak idején nem írtam volna le azokat a szövegeket, amelyeket megpróbáltam érvényre juttatni, ugyan miből állt volna össze a *Nincs harmadik lehetőség*?! Most pedig rövidre fogom, mert elég rosszul látom a betűket, nehezen megy az írás, és ezen nemigen lehet segíteni... Havas telünk lett! Hát van minek örülni. Jó egészséget kívánok – változatlan barátsággal, megbecsüléssel: G. S.”

Miskolci ifjú szónokok

2018. december 14-én, a város és a régió végzős középiskolai tanulói részére 11. alkalommal tartották meg a „Miskolc város ifjú szónokai” versenyt. A verseny témája Kossuth Lajos nemes veretű gondolata volt: „Az eltiport nemzet újjászületik, de az öngyilkos nemzetnek nincs feltámadás...” A versenyzők rögtönzési feladatot is kaptak. A Koltói Ádám által vezetett zsűri az alábbi versenyzőket találta a legjobbaknak: I. Harsányi Milán, Lévey József Református Gimn., felkészítő tanárai: dr. Vonáné Vincze Viktória és Lukács Ákos, II. Czipa András, Fényi Gyula Jezsuita Gimn., felkészítő tanára: Löveiné Árva Melinda, III. Tóth Csaba, MSZC Andrassy Gyula Gépipari Szakgimn., felkészítő tanára: Tatárné Cselei Csilla. A Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány különdíjasa: Fenyvesi Tamás, Földes Ferenc Gimn., felkészítő tanára: Pólik Magdolna. *(Sziús Benedek)*

Anyanyelvi akadémia, Szeged

„Ismergetjük, tanuljuk egész életünkben anyanyelvünket is, ezt a sokszínű, sokarcú csodát. S minél jobban megismerjük, annál szebbnek, gazdagabbnak, csillogóbbnak látjuk.” (Lórinca Lajos) Ez lehetne a mottója a 2018. november 23–25. között délvidéki középiskolás magyartanárok számára szervezett háromnapos szegedi tanácskozásnak. A rendezvény a Magyar Nemzeti Tanács, az Anyanyelvpolók Szövetsége, valamint a Kazinczy-díj Alapítvány összefogásával valósult meg. A résztvevőket Juhász Judit, az ASZ elnöke, valamint Jerasz Anikó, a vajdasági Magyar Nemzeti Tanács elnöke üdvözölte. A szakmai programban Kerekes Barnabás, az ASZ alelnöke beszélt az anyanyelvi mozgalmakról, majd Kovács Zsuzsanna tanár, az ASZ irodavezetője bemutatta a „Szórol – szóval” anyanyelvi műsort, melynek alapja az élőbeszéd, a hangzó szó. Ez a felismerés adta egykor az ötletet az ismert színész és versmondó Péchy Blanka számára országos ifjúsági kiejtési versenyek elindítására. Célja volt a szövegek értő és értető tolmácsolása. Napjainkban a Ma-

gyar Katolikus Rádió hullámhosszán kéthetente követhetők a feladványok. Nagy L. János nyelvész a helyesírási változásokat mutatta be. Előadásának témája Az akadémiai helyesírás és az írói helyesírás volt. Magyar Sára egyetemi docens a külhoni magyarok kisebbségi létéről osztotta meg tapasztalatait és fejtegette ki véleményét Maradj itthon! „Hass! Alkoss! Gyarapíts!” című előadásában. A metaforák világába kalauzolt Schirm Anita egyetemi adjunktus, rávilágítva arra, hogy nemcsak az irodalomban használatos fogalom ez a kifejezés, hanem a sportban (pl. a játékos bevarázsolt a labdát a hálóba, a játékvezető sasszemű), és még a dalszövegekben (pl. „Te meg az én kavicsom volnál, az én féltett növényem, / a szavaim, a metaforám, minden giccses reményem”), és még a nyelvtanításban is kiválóan alkalmazható. Némethné dr. Balázs Katalin tanár a regionális szintű anyanyelvi versenyek szervezésének módjáról és lehetőségeiről tartott tájékoztatást. A programban szerepelt még a Szegedi Nemzeti Színház előadásának, Mozart Figaro házassága című operájának megtekintése. A tanácskozás végén Juhász Judit és Kerekes Barnabás kezdeményezésére – a magyartanárok egyetértésével és támogatásával – megalakult az Anyanyelvi Akadémia. *(Éter P. Bettina magyartanár, Topolya, Délvidék)*

Ünnepség a magyar kultúra napján

Az Anyanyelvpolók Szövetsége a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságával közösen 2019. január 22-én ünnepelte a magyar kultúra napját. A Himnusz születésnapja 1989 óta a magyar kultúra ünnepe, az országszerte tartott rendezvényekhez évek óta kapcsolódik a két szervezet. Az eseménynek a Magyar Művészeti Akadémia új székháza adott otthont. Az Andrassy úti palota szecessziós hangulatát úgy őrizték meg a tervezők, hogy az épület emellett a 21. századi elvárásoknak is megfeleljen. Az ASZ elnöke, Juhász Judit köszöntötte a megjelenteket, majd **Adamikné Jászó**

Anna professzornak adta át a szót, aki A klasszikus magyar irodalom olvasásának szükséges voltáról címmel tartott előadást.

Adamikné tanárnő a magyar irodalom tananyagának drámai csökkenésére hívta fel a figyelmet. (Előadásának rövid változata lapunkban olvasható, a teljes változat az E-nyelv Magazinban található meg.) A Szövetség nagy büszkesége, hogy a 2017-ben kiadott háromkötetes Arany-szótár után most Beke József Bánk bán szótárának második kiadását mutathatta be. Beke tanár úr Juhász Judittal beszélgetett az írói szótárról. (A szótárak megvásárolhatók a www.e-nyelv.hu könyvesboltjában.) Ódor László Balázs beszélni tanult – Jegyzetek a nyelv születéséről című könyvét a Nap Kiadó vezetője, Sebestyén Ilona azzal ajánlotta a közönség figyelmébe, hogy az a Balázs, akinek a nyelvfejlődéséről szól a kötet, ma középkorú férfi, a kétnyelvűség témája viszont még talán aktuálisabb is, mint évtizedekkel ezelőtt. A bemutatott kötetekből részleteket olvasott fel Zámori Soma színművész. A műsorvezető Tóth Zsófia rádióbemondó volt. Ács Dominika fuvolaművész, Fellegi Dávid gitárművész, Karasszon Eszter csellóművész műsora foglalta keretbe az ünnepséget. *(BM)*

Anyanyelvek napja

1952-ben Pakisztánban az urdu nyelvet nyilvánították az egyetlen hivatalos nyelvű, és a bengáli nyelvet beszélők ez ellen léptek fel február 21-én. Őt diák meghalt az összetűzésekben. Ennek az emlékére s a világban azóta is folyamatosan meglévő nyelvpolitikai elnyomásra való figyelemfelhívásként tűzte ki húsz éve, 1999-ben az ENSZ és kulturális szervezete, az UNESCO az anyanyelvek napját. „Mi, magyarok az anyanyelvek napján hangsúlyozottan a magyar nyelvre gondolunk, de együtt érzünk a világ összes anyanyelven beszélőjével” – hangzott el az ASZ, az MNYKNT és a Manysi anyanyelvek napi ünnepségének bevezetőjében 2019. február 21-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Az ünnepi konferenciát a házigazda Balázs Géza professzor, az ASZ alelnöke nyitotta meg, majd zene és vers következett.

Anyanyelvek napja, 2019.
Grétsy László, az ASZ tiszteletbeli elnöke

Anyanyelvek napja, 2019.
Az ünnepi ülés résztvevői

Anyanyelvek napja, 2019.
Kövecses Zoltán

*Anyanyelvek napja, 2019.
Balázs Géza*

*Anyanyelvek napja, 2019.
Nyíri Péter*

Vámosi-Nagy Zsuzsa fuvolaművész és Balog Zsolt zongoraművész előadásában Saint-Saëns D-dúr szonátájának II. tétel és Casella Burlesque című műve csendült fel. Mezey Katalin Előbb ízleltelek című versét Zámboi Soma színművész előadásában, sőt „hanghatásokra építő” feladogozásában hallgathattuk meg.

Az anyanyelvek napi esszékonferencia témája a magyar nyelv szimbolizációja volt. **Korzenszky Richárd** atya, tihanyi emeritus perjel Nyelvében él a nemzet... címmel egy „álmot” vetített elénk egy meditációs ligetről. A Nagy-Britanniából érkezett **Peter Sherwood** professzor folytatta a Nyelvében él a nemzet... szállóige kialakulásának nyomozásával. A nemzet metaforáiról végzett nyelvészeti kutatást **Kövecses Zoltán**, az ELTE professor emeritusa mutatta be, majd tanítványa, **Putz Orsolya**, az ELTE tanársegéde a Trianonnal kapcsolatban a magyar nyelvben rögzült véleményeket tárta fel. **Balázs Géza** professzor Az anyanyelv képe a magyar irodalomban című előadásában költők-írók-nyelvészek anyanyelvvel kapcsolatos szállóigéit ismertette és értelmezte a modern nyelvtudomány meglátásai alapján. A szép idézeteket Pölcz Ádám adjunktus olvasta fel. A magyar nyelv jelképpé, szimbólummá válásának egyik megnyilvánulása a modern magyar nyelv szülőföldjén létrejött Magyar Nyelv Múzeuma. A múzeumot **Nyíri Péter** igazgató mutatta be. Gyarmathy Dorottya műsorvezető azzal búcsúzott, hogy anyanyelvünk, a magyar nyelv mellett ne feledkezzünk meg azokról a nyelvekről se, amelyeknek nincs erős érdekképviseletük, és gondoljunk azokra a nyelvi helyzetekre, amikor egy nyelv használata akadályokba ütközik. (Szöveg: *Manyszi*, képek: *Dr. Reiser György Lukács/ASZ*)

Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület

A vajdasági Ada neve magyarul, szerbül, latin és cirill írásmódban szinte egyforma. 1970-ben indultak itt a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok. A 80-as évek végén olykor betiltották a rendezvényt. A 90-es években háborús körülmények között is megrendezték. 1993-ban alakult meg a Szarvas Gábor Nyelv-

művelő Egyesület. A 25. évfordulóra emlékeztek 2019. február 22-én Adán. A magyarországi nyelvészek nevében Balázs Géza felidézte az Adán megfordult elődök emlékét: Bárcai Gézát, Lőrincze Lajost, Szűts Lászlót és persze az élőket, hiszen legalább száz magyarországi nyelvész fordult meg itt az elmúlt ötven évben. Az utóbbi évtizedekben Hódi Éva volt a „nyelvművelő napok” életben tartója. Az ünnepi ülésen bemutatták új könyvét, A nyelvi hadszíntér. A Szarvas-napok sorozata folytatódik, a tervek szerint a 2019. évi rendezvény október 24–26. között lesz. (*Manyszi*)

Könyvek

Hódi Éva: A nyelvi hadszíntér. Széchenyi István Stratégiakutató Társaság, Ada, 2018.

Kováts Dániel – Fehér József: Királyhelmecről indultak... Helmezy Mihály és Kemechey Jenő életútja és életműve. Széphalmi Minerva Könyvek, Sátoraljaújhely-Királyhelmec, 2018.

Magyar Sára: Takázás. MŰRE-könyvek, Marosvásárhely, 2018.

Ódor László: Balázs beszélni tanul. Jegyzetek a nyelv születéséről. Nap Kiadó, Bp., 2018.

Pátrovics Péter: A lengyel igeaspektus kérdései. Lengyel–magyar strukturális aspektusszótár. Lengyel Kutatóintézet és Múzeum, Bp., 2018.

Pléh Csaba: A lélek és a nyelv. Akadémiai, Bp., 2013.

Zékány Krisztina szerk.: A kárpátaljai magyarság a 21. században. Esszék, tanulmányok. Nap Kiadó, Bp., 2018.

Rendezvények

2019. április 5–7. Általános iskolások „Szép magyar beszéd” versenyének főlországos döntője, Kisújszállás

2019. április 8. 30 éves az Anyanyelv-ápolók Szövetsége (az ünnepség 2019. május 18-án lesz)

2019. április 11–13. Általános iskolások „Szép magyar beszéd” versenyének főlországos döntője, Balatonboglár

2019. április 26–28. Középközpontú „Szép magyar beszéd” versenyének országos döntője, Győr

2019. május 9–12. A magyar nyelv napjai, Anyanyelv-ápolók Erdélyi Szövetsége, Nagyenyed

2019. május 18. 10.00 30 éves az ASZ. Tisztújító közgyűlés. Az 53. magyar nyelv hete megnyitása, PIM, Budapest

2019. június 19–23. 6. nyelvésztábor, Sátoraljaújhely, Széphalom

2019. június 21–22. II. Rákóczi Ferenc emlékkonferencia, Széphalom (kirándulás Borsiba)

2019. július 22–27. 4. Partiumi szabadegyetem, Berettyóújfalú

6. nyelvésztábor

A 6. nyelvésztáborban (Kazinczy Múzeum, Sátoraljaújhely, 2019. jún. 19–23.) szó lesz az igazságügyi nyelvészetéről, a nyelvi játékokról, az anyanyelvoktatásról. Vendégünk lesz Kiss Gábor és Temesi Viola (Tinta Könyvkiadó), akik egy Kárpát-medencei kulturális szótárral kapcsolatban várják az együttgondolkodást. Kerekasztal-beszélgetést tervezünk a magyar nyelv és kultúra őstörténetének kutatásáról. Pénteken kirándulás Rákóczi Ferenc szülőfalujába, Borsiba. Szombaton: II. Rákóczi Ferenc emlékkonferencia, majd pedig részvétel a vadételefőző versenyen. A nyelvésztábor programjain a részvétel ingyenes, a múzeumok a szokásos belépődíjért látogathatók, aki szállást és étkezést igényel, legkésőbb 2019. június 5-éig jelezze a Manyszi titkárságán: iroda@e-nyelv.hu, 30-318-9666. A tábor programja folyamatosan frissül a www.e-nyelv.hu honlapon.

Partiumi szabadegyetem

Immár 4. alkalommal rendezik meg a szabadegyetemet (Berettyóújfalú, 2019. júl. 22–27.). A szabadegyetem idei témája: Biharország irodalma, nyelve, néprajza. A meghívott előadók között lesz Bárh János nyelvész, Hartay Csaba költő-gazdálkodó, Szűts Zoltán internetkutató (Határtalan internetes kommunikáció), Szűts-Novák Rita irodalomtörténész (Imre Sándor és a nemzetnevelés). A programban egynapos tanulmányi kirándulás szerepel a romániai Érmellékre és környékére. A szabadegyetemen tanári ajánlással diákok és egyetemisták ingyenesen vagy kedvezményesen vehetnek részt. Az MNYKNT tagjai számára további kedvezményes helyek vannak. Jelentkezés: 2019. június 20-ig a Manyszi titkárságán: iroda@e-nyelv.hu, 30-318-9666. A szabadegyetem programja folyamatosan frissül a www.mnyknt.hu honlapon.

A Hírek – tudósítások rovatba szánt információkat a megjelenés előtti 40. napig várjuk a balazs.geza@gmail.com címen. Két szám között, folyamatosan az ASZ honlapján találnak írott és képes beszámolókat szövetségünk életéről: www.anyanyelv-apolo.hu. Elektronikus formában itt olvashatók az ÉA korábbi számai is.

Mindenekelőtt a 2018. évi 5. számunkban közölt feladványok megfejtését adjuk meg.

I. Csak egy szótág hiányzik. 1. Cerberus. 2. Idilli. 3. Néhai. 4. Enyhesség. 5. Esküvő. 6. Törmelék. 7. Nünüke. 8. Repeta. 9. Satrafa. 10. Ábrándos. 11. Ekrazit. 12. Paszomány. 13. Eszterga. 14. Rivalda. 15. Gavallér. 16. Óvoda. A kezdetűkből összerakható elnevezés: Óperenciás-tenger.

II. Utak. 1. Andalít. 2. Csillám. 3. Iszákos. 4. Másfelé. (Többen a kissé népies másfele formát küldték be. Ezt is elfogadtuk.) 5. Maskara. 6. Vonagló. 7. Vakolat. A balról jobbra lefelé haladva összeolvasható útburkolatnév aszfalt, majd a sorok átrendezése után a jobbról balra lefelé haladóból kiolvasható másik elnevezés makadám.

III. Ezt adja össze! 1. Ágyúszó. 2. Áruló. 3. Bajadér. 4. Bogrács. 5. Karikatúra. 6. Malachit. 7. Mustár. 8. Pihenő. 9. Portéka. 10. Ráfördítés. 11. Sündörgés. 12. Szakajtó. 13. Szemérem. 14. Tutyimutyi. 15. Vámpír.

IV. Szójátékos csattanó. ... beperelték, mert megharapta a menyét.

A sorsolásban való részvételhez 70 pont volt a ponthatár. A szerencse ezúttal a következőknek kedvezett: Batkáné Megyeri Karolina, Cegléd (2700); Farkas Zoltán Mihály dr., Budapest (1133); Fülöp Anna Tácia, Göd (2131); Karászi Gerzson, Budapest (1028); Lakatos Sándorné, Nyíregyháza (4400); Lustyik Istvánné, Szolnok (5000); Murvai Mónika, Csorvás (5920); Szabóné Bodor Mária, Szentes (6600); Takátsyné Farkas Irén, Hódmezővásárhely (6800); Vasas Mihályné, Diósjenő (2643). Nyereményük Tótfalusi Istvánnak 44 tévhit a nyelvekről és nyelvünkről című könyve, amely a Tinta Könyvkiadó gondozásában jelent meg.

A Pontozó új feladványai

I. Kedvtelések. Megfejtőinknek három-három szóból mindhárom esetben egy negyedikre kell rátalálniuk, mégpedig arra, amelyik az alapjukul szolgáló három szó összes betűjegyének felhasználásával alkotható meg az anagrammajáték szabályai szerint. Segítségül a 6. és a 12. betű helyét megadtuk, s megjegyezzük, hogy mindhárom „negyedik szó” a kedvtelések, kellemes időtöltések közé, a szórakozás világába tartozik. Megtalálásukért szavanként 6 pont jár, a telitalálatos megfejtés tehát 18 pontot ér.

1. PÉLDA + SOR + MOZI

* * * * * R * * * * * M

2. EZRES + OLT + RÉPA

* * * * * R * * * * * T

3. MÁGUS + TAT + LÁNC

* * * * * U * * * * * G

II. Gyümölcsök. Rejtvényünkben két apró gyümölcs a főszereplő. Ha megfejtőink helyesen válaszolnak a meghatározásokra, akkor az egyiket elolvashatják a bal felső saroktól a jobb alsóig. Ha ezután megfelelően átrendezik a sorokat, akkor a jobb felső saroktól a bal alsóig megjelenik a másik is. A meghatározások megfejtéséért szavanként 1, összesen 7 pont jár, a két gyümölcsnévéért pedig 5-5. A hibátlan megfejtés tehát 17 pontot ér.

1. Bevásárlótáska
2. Szőnyegéről ismert török város régi neve, ma: Izmir
3. Értékes fém
4. Sportvilágverseny
5. Egyfajta időmérő
6. Egyhúrú népi vonós hangszer
7. Ország tőlünk délre

III. Mi a mestersége? Rejtvényünkben tíz mesterség-névnek a meglelése olvasóink feladata. Ehhez mind a tíz esetben meg kell találniuk az A/ és B/ jelű meghatározások négy betűjegyéből álló megfejtését, majd ugyanezekből a betűkből – természetesen alaposan átrendezve őket – a nyolc betűből álló foglalkozás-, illetve mesterségnevet. Mindegyik kérdéscsoport megoldásáért 2 pont jár, a hibátlan megfejtés tehát 20 pontot ér.

1. A/ Felhalmozódott zsírszövet:
B/ Kairói lakos:
Cirkuszművész:	6. A/ Odanyújt:
B/ Ibsen híres színműve:
Téli tógazdasági munkás:
2. A/ Háziszárnyas:
B/ Ritka női név:
Táncművész:	7. A/ Élénk légmozgás:
B/ Ragasztószer:
Lőrincze Lajos is ez volt:
3. A/ A múlt századelő lírikusa (Árpád):
B/ Becézett Ida:
Teológus szaktekintély:	8. A/ Rövid nyári nadrág:
B/ Ha úgy tetszik:
Anyagkiadó dolgozó:
4. A/ Ókori római viselet:
B/ Való:
Iskola vezetője:	9. A/ Tízszer tíz:
B/ Csípős fűszer:
Képzőművész:
5. A/ Szilárd burkolatú közlekedési vonal:
B/ Házat emel:
Víznyerőhely készítője:	10. A/ Cselekszik:
B/ Hunor és Magor anyja:
Mezőgazdasági szakmunkás:

IV. Szójátékos csattanó. Olvasóinknak megfejtésül ezúttal a Hivatali humor című, túloltdali rejtvény csattanóját kell beküldeniük. A megfejtés 25 pontot ér.

Az e számunkban közölt rejtvények összértéke ezúttal 80 pont, de már 65 pontos eredmény is elég ahhoz, hogy annak elérője megfejtésével részt vehessen a sorsolásban. A feladványok megoldását **2019. június 1-jéig** szíveskedjenek eljuttatni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest, Károlyi u. 16 (1053) vagy a rovat vezetőjének címére: gretsyl@t-online.hu Minden olvasónak sikeres megfejtést kívánnak a feladványok készítői:

Grétsy László (I., III.), Láng Miklós (II.), Schmidt János (IV.)

Szójátékos csattanó

Új szavak, kifejezések
(104.)

EGYSZERŰ GÉP KÉRDŐ-SZÓCSKA	A VICC CSATTANÓJA	SZÜRKE KIS RÁGCSÁLÓ	SÜLYT, TÁVOLSÁGOT MEGÁLLAPÍT	VÉDELMEZŐ ÉGI LÉNY	HIVATALI HUMOR					
▷	▷	▷	▷	▷	– Tegye le a szőnyegre a személyi igazolványát! – mondja a kezdő hivatalnok élete első ügyfelének.					
A BIKÁVERHAZÁJA A BŐR VEGYJELE	▷				– A szőnyegre? Miért? – kérdezi csodálkozva az illető.					
▷					(A választ az ábra fő sorában rejtettük el.)					
MESEBELI MUZSIKUS ÁLLATOK VÁROSA	▷									
KATONAI SZÁLLÍTÓ-OSZLOP FLUOR		RÓNÁSÁG SZELEI! HELYESBÍTŐ			KOZÁK KATONAI VEZETŐ	MAGYAR AUTÓJEL ZÖMÖK, KÖPCÖS		NAGY ÍVBEN DOB TOLATÁS, FAROLÁS	ÓKORI RÓMAI PEN-ZECSKE	
SZEKERDERÉK!	▷		JAPÁN MOTOR-MÁRKA HÍM NYÚL							
LÚDFIÓKA KEL KI BELŐLE										
MEGFORMÁL	▷								POZITÍV ELEKT-RÓD	
NÉMET ZENE-SZERZŐ (WERNER)	▷			ÉSZAKI HEGYSÉ-GÜNK TONNA						
LANTÁN BECENE-VE ELZUS TEME	▷		ESETLEG ILLETÉK-TELEN			, -ÉN		PAPÍRRA VETETT	
▷				SZIRMAIT BONTÓ IDŐMÉRŐK JAVÍTÓJA						
KARDOZÓ TERÜLET KOPÁRRÁ TETELE	▷				MOZI KÖZEPE!	VÁC KÖ-ZELI FALU ÁZSIAI JÁTEK				
▷										SZILÁGY-SÁGI VÁROS
LITER, RÖVIDEN VIDÁM DALOLÁS	▷								ZORRO JELE TERÜLET-RÉSZ!	
NORVÉG AUTÓK JELZÉSE		ARZÉN BORSODI TELE-PÜLÉS			BORCSA VÍZELVE-ZETŐ MÉ-LYEDÉS					
AZ ALKONYT KÖVETI	▷			JÓL MEG-PIRUL A HÚS						
MALAJZIA AUTÓJELE				POROND KÖZEPE! CSONKA SZOBOR			OLASZ NÉVELŐ	NÉVELŐ ROKON FERFI, REGIÉSEN		
SIITA ISZLÁM FŐPAP KÖTŐSZÓ	▷									
▷										AJÁN-DEKOZ
RÉTORI BESZÉD HÓNAP VEGE! EGYSZE-RŰ LÓCA PERC, RÖVIDEN	▷		ERD CENT-RUMA! KÁRTYA-JÁTÉK		SZÁLVÉG! A KÁLIUM VEGY-JELE		FÉL YARD!	FÖLDTÖR-TÉNETHI SZAKASZ		
▷										
						BEFEJE-ZÉS, RÖVIDEN ARGON				TÁVOLRA MUTATÓ SZÓCSKA
LÓLABRA SZEGELIK HÖSSZŰ TROMBI-TAHANG	▷			VÁROS A PÓ DEL-TÁJÁBAN URÁN						
A	▷								ZORRO JELE	

Nem szótározott szavak tárháza

antipartiarc l. *bulifúró*

bulifúró – a buli (parti) hangulatát elrontó ember; vö. *antipartiarc*

cink – (nagyon) ciki, gáz, übergáz

csúcsfordítás (kisvasút) – az erős emelkedőt V alakban, ide-oda előre-hátra menetben legyőző vasúti pálya. Pl. a borsönyi Kisirtás- és Nagyirtáspuszta között.

Fehér – a képviselői irodaház (az országgyűlési képviselői szlengben *Fehér ház*) rövidített megnevezése

Fehér ház l. *Fehér*

full dézsi – teljesen igénytelen

kimaxol – valamit teljesen, egészen kitölt, kihasznál, tökéletesre fejleszt. Pl. *kimaxolták* a napot 'egész nap teljes erőbedobással dolgoztak'.

kottás – izmos. Pl. Jó *kottás* vagy!

lol (változata: **LOL**) – (az internetes szlengben használt kifejezés az angol *laughing out loud* 'hangosan felnevet' rövidítése. Egy másik magyarázat szerint: *lot of laugh* 'hosszas röhögés'. Magy.: A számítógépes kommunikáción kívül a négy szemközti párbeszédben is használják.

loller – a *lol/LOL* továbbfejlesztett változata

megdőlt – berúgott. Pl. Tegnap *megdőltem*.

mi a stíló? – mi a pálya?

na mi van, te makett? – na mi van, kisgyerek?

offol – kihagy. Pl. Ezt *offolom* 'kihagyom'. *Offolom* a nagymamát 'ma nem látogatom meg a nagymamát'.

oltakozik – (az orvosi szlengben:) beoltatja magát (pl. influenza elleni védőoltással). Pl. nem késő *oltakozni*.

rezeg l. *rezgő mód*

rezgő mód – (okos)telefon halk vibráló (rezgő) hangot adó üzemmódja. Pl. A *rezgő mód* bekapcsolása, némítás. „Ha azt szeretné, hogy a hívások és értesítések rezegjenek, vagy ne adjanak ki hangot, nyomja le az egyik gombot...”

rezgőre állítva l. *rezgő mód*

rinaldózik – randalíroz

szkippel – kihagy. Pl. *szkippelem* 'kihagyom' a bulit.

übergáz l. *cink*

villámcsődület – a *flashmob* sikeres magyarártása

A rovat 1998–2015. közötti teljes anyaga megjelent az Új magyar szavak szótára című kiadványban (IKU-tár). Kapható: www.e-nyelv.hu/ könyvesbolt.

B. G.

balazs.geza@gmail.com

Kérdések és válaszok

Melyik a helyes: *performanszt* vagy *performanszot*?

Mindkettő helyes, bár a fonetikusán átírt formát még nem tartalmazzák szótáraink: *performance-t* vagy *performancet* (Magyar helyesírási szótár, 429).

Munkahelyemen a festékkeverő részleget hivatalosan *lakk-konyhának* hívják. Hogyan kell helyesen írni a lakk-konyha vezetőjének pozícióját? *Lakk-konyha-vezető*?

Két kötőjelet használunk azokban a többszörös összetételekben, amelyeknek előtagja is kötőjellel kapcsolt összetétel (a három mássalhangzó találkozása miatt), például: *sakk-készlet-gyűjtemény*, *tarokk-kártya-játékos* (AKH. 140. szabálypont). A helyes írásmód tehát valóban *lakk-konyha-vezető*.

Nagy kezdőbetűkkel kell-e írni a *Tiltott Város* kifejezést, ahogyan a neten legtöbbször szerepel?

Ha a pekingi palotaegyüttesről, múzeumegyüttesről van szó, akkor a *Tiltott Város* a helyes írásmód, egyéb jelentésben kis kezdőbetűs, például: *tiltott városok* léteztek a Szovjetunió területén.

A *Nivea krém* különírandó, míg a *Facebook-oldal* kötőjelesen. Ennek mi az oka? Illetve hogyan írjuk: *Nivea + termékcsalád*, *Nivea + készítmény*, *Nivea + krém + készítmény*?

A helyes írásmód: *Nivea termékcsalád*, *Nivea készítmény*, *Nivea krémkészítmény*. Az AKH. 193. szabálypontja a következő: Gyártmányoknak, termékeknek, készítményeknek márkanevként használt elnevezésében minden tagot nagy kezdőbetűvel írunk, például: *Doxa* (óra), *Fabulon* (arckrém), *Persil* (mosópor), *Trental* (gyógyszer); *Rama Gold* (margarin), *Toyota Corolla* (gépkocsi). A *Facebook-oldal* esetében a tulajdonnév nem márkanev, inkább vállalkozásnév (intézménynév), ezért kötőjeles az írásmódja.

A *wellnesszokni* szó egybeírásának ugye semmiféle akadály nincs?

Az AKH. 111. szabálypontja alapján lehet egybeírni: *wellnesszokni*. De nem kifogásolható a jobban áttekinthető *wellness-zokni* sem.

Melyik a helyes: *wellnesselni* vagy *wellnessezni*?

Mindkét változat jó. A Google kereső szerint a -z képzős alak a gyakoribb.

Hogyan toldalékoljuk ezt a finn településnevet: *Kaanaa*?

A helyes írásmód: *Kaanaat*, *Kaanaaban* (Osiris-Helyesírás, 276).

Mit jelent: *csángat*?

A *csángat* jelentése: rosszul, nem ütemesen harangoz, félreveri a harangot (Új magyar tájszótár).

Lehet-e a csodálkozás kifejezésére használni a manapság oly divatos *wow* (*hú, hű, remek*) szót, illetve hogyan írjuk magyarul? *Váó* vagy *váó*?

A csodálkozás kifejezésére használható az 'azta, húha, ejha' jelentésű *wow*. Az átírt *váó* alak is terjedőben van.

Helyes-e, ha az *értelmiség* szóra az *őket* névmással hivatkozom? Vagy az *őt* lenne a helyes? Pl. „A szónok a katolikus értelmiség megnyerésére programot is felvázolt. Szerinte meg kell győzni őket arról, hogy szükség van a vallásra a társadalmi rend és ezáltal az értelmiség vezető pozíciójának fenntartásáért.”

Az *értelmiség* szó gyűjtőnév, emberek egy csoportját jelenti. Egyes számú állítmányt használunk mellette. Ha a következő mondatban visszautalunk rá, választhatunk, hogy egyes vagy többes számba tesszük a névmást, ez szemlélet kérdése. A kér-

dés bonyolultságát jól érzékelteti a következő cikk: Horváth László: A gyűjtőnév irányította egyeztetésről.

Miért használjuk az *oldalvizen* kifejezést a köznyelvben arra a helyzetre, amikor egy előttünk lévő dolog, jelenség előnye-it próbáljuk hasznosítani? Pl.: „A nagyok *oldalvizén*...” „Tokió az amerikai piacok *oldalvizén* utazik.” A vízi sport szaknyelve ezt a kifejezést pont negatív jelentésben használja. „A hajók *oldalvize* hullámzásának nagysága, magassága a hajók nagyságától és sebességétől függ. Általában nem szabad egy hajó *oldalvize* hullámzásában leszállni, hanem várni kell, amíg a hullámzás elmúlik.” „Miután többen is a mieink elé kerültek, erős *oldalvizet* kapott a hajó mindkét oldalról, ezzel teljesen instabillá vált a mozgása.”

Az *oldalvizén* szó pozitív használata nem új keletű a sportban sem: „Az indulás után néhány száz méterig még van küzdelem, de aztán hagyják élre menni az esélyest, és akik annak csapásszámát tartani tudják, azok *oldalvizén* haladnak az utolsó 1000 méterig. Talán még továbbra is ezt tennék, ha a szabály nem írná elő, hogy az 1000 méteren felüli távokon mind egyenes, mind körpályán tilos az utolsó 1000 méteren »lógni« (*oldalvize*. *farviz* stb.) ... Sok versenyző egyszerűen fél felvenni a küzdelmet a vélt esélyessel. A vállalkozóbb szelleműek is rendszerint csak lazálnak, az élen haladó hajó *oldalvizén* »utaznak« (Népsport, 1955). Innen érthető az átvitt jelentésű pozitív szóhasználat. (Ugyanebben az értelemben gyakori a vkinek, vminek a *farvizén* kifejezés is.)

Az *elvilleg* szó szófaja határozószó vagy melléknév?

Az *elvilleg* határozószó, morfológiai tagoltsága szerint *-leg* ragos (vö. *egyénilleg*, *pillanatnyilag*) (Magyar grammatika, 215).

Melyik a helyes, és miért? A *mostani állapothoz viszonyítva*. A *mostani állapothoz képest*.

A *képest* tekintethatározóként hasonlító és szembeállító szerepben egyaránt természetes, magyaros kifejezés: *más nyarakhoz képest hívös az időjárás; tehetségéhez képest elég gyenge a bizonyítványa*. A *valamihez viszonyítva* terjedősebb, nehezebb, mint a hagyományos *valamihez képest* (Nyelvművelő kézikönyvtár, 290. és 605. oldal). Stiliztikailag jobb tehát a *mostani állapothoz képest*, de a *mostani állapothoz viszonyítva* sem helytelen.

Melyik a helyes, és miért: *két személynek viszont búcsúzni kellett*, *két személynek viszont búcsúznia kellett*?

Mind a kettő helyes. Az igenév ragozása nem kötelező, de mindig lehetséges. A ragozás hiánya általános tartalom kifejezésére, például: *el kell jutni a megnyugváshoz* ('mindenkinek'). De: *el kell jutnod a megnyugváshoz*. Ha kétértelmű lenne a kijelentésünk, mindig ki kell tenni a személyragot, például a *Józsinnak vissza kell adni a kabátot* mondat esetében. *Józsinnak vissza kell adnia a kabátot* (valaki másnak), ill. *Józsinnak vissza kell adnom, adnod* stb. a (nálam, nálad stb. lévő) *kabátot* (Magyar grammatika, Nyelvművelő kézikönyvtár).

Mi a különbség az idegen szavak és a nemzetközi műveltségiszavak között? Milyen módszerrel lehet eldönteni egy idegen eredetű szóról (pl. *e-mail*), hogy idegen vagy nemzetközi szónak minősül?

Az idegen szavak jellemzői: viszonylag frissen kerültek be a magyar nyelvbe, így még nem telt el kellő idő a megszokásukhoz; hangtani tulajdonságaik eltérnek a magyarban megszokottaktól; valamilyen jellegzetes idegen szóelem található bennük, rendszerint a szó végén (pl.: *franchise*); a szó használata valamely csoport- vagy rétegnyelvre korlátozódik. Nemzetközi szavaknak azokat az újkori művelődés, civilizáció fogalomkincsével kapcsolatos idegen szavakat nevezzük, amelyek különféle nyelvekben, nyelvek egész seregében megtalálhatók, és egyikből vagy egyszerre többől vándorolnak tovább. Nem tudjuk pontosan megállapítani az átadó nyelvet, ahonnan bekerültek. Pl.: *cigaretta*, *pedagógia*, *rádió*, *sport*. Közel állnak a jövőnévszóvá váláshoz. Az *e-mail* angol eredetű idegen szó.

Összeállította: **Minya Károly**